

Monitor

In deze publicatie vindt u het verslag van het eerste onderzoek naar de leerlingenzorg en zorg- en adviesteams (ZAT's) in het (voortgezet) speciaal onderwijs in Nederland. Het onderzoek is verricht door de afdeling Onderwijs & Jeugdzorg van het Nederlands Jeugdinstituut in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

De nadruk van het onderzoek ligt op de samenwerking van de leerlingenzorg van scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs en (externe) instellingen op het gebied van gezondheidszorg, welzijn, jeugdzorg, veiligheid en leerplicht in ZAT's, als ook op de bestuurlijke afspraken over de deelname van deze partijen in de ZAT's. In de *Monitor Leerlingenzorg en ZAT's in het (voortgezet) speciaal onderwijs 2010* zijn de belangrijkste bevindingen samengevat.

Paolo van der Steenhoven is als senior onderzoeker verbonden aan de afdeling Onderwijs & Jeugdzorg van het Nederlands Jeugdinstituut.

Dolf van Veen is bijzonder hoogleraar Grootstedelijk Onderwijs en Jeugdbeleid aan de Universiteit van Nottingham en lector op hetzelfde terrein aan de Hogeschool Inholland, en ambassadeur Samenwerken voor de Jeugd namens het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG).

ISBN 978-90-814102-0-5

Nederlands
Jeugd
instituut

Nederlands Jeugdinstituut

Postbus 19221

3501 DE Utrecht

030 - 230 63 44

website www.nji.nl

e-mail info@nji.nl

Leerlingenzorg en ZAT's
in het (voortgezet) speciaal
onderwijs 2010

Monitor

Leerlingenzorg en ZAT's in het (voortgezet) speciaal onderwijs 2010

Paolo van der Steenhoven

Dolf van Veen

Colofon

© 2011 Nederlands Jeugdinstituut

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enige andere wijze zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

Het Nederlands Jeugdinstituut heeft dit onderzoek verricht in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Al het mogelijke werd gedaan om de informatie in deze publicatie zo juist en actueel mogelijk te maken. Auteurs of uitgever kunnen niet verantwoordelijk worden gesteld voor mogelijke nadelen die lezers door eventuele onvolkomenheden in deze publicatie zouden kunnen ondervinden.

Auteurs

Paolo van der Steenhoven (Nederlands Jeugdinstituut)
Dolf van Veen (Ambassadeur Samenwerken voor de Jeugd)

Vormgeving

Volta_ontwerpers

Omslagfoto

Marsel Loermans

Drukwerk

Buro Extern

ISBN

978-90-814102-0-5

Nederlands Jeugdinstituut

Catharijnesingel 47
Postbus 19221
3501 DE Utrecht
Telefoon (030) 230 63 44
Website www.nji.nl

Inhoud

	Samenvatting	5
	Inleiding	16
1	Opzet van het onderzoek	19
2	De leerlingenzorg op school	21
	2.1 Functies van de Commissie voor de Begeleiding	21
	2.2 Samenstelling van de Commissie voor de Begeleiding	26
	2.3 Schoolinterne functies in de leerlingenzorg	29
	2.4 Het interne zorgteam	32
	2.5 Schoolmaatschappelijk werk	34
	2.6 Sociale veiligheid in en om de school	35
3	Multidisciplinair casusoverleg / ZAT	38
	3.1 Dekkingsgraad multidisciplinair casusoverleg / ZAT	39
	3.2 Wenselijke organisatievorm van een ZAT	41
4	Huidige functies en organisatie van ZAT	43
	4.1 Functies van het ZAT	43
	4.2 Huidige doelstellingen en taken van het ZAT	47
	4.3 Administratieve en procedurele kenmerken van het ZAT	48
	4.4 Bereik van ZAT en aantal besproken casussen in het ZAT	49
	4.5 Deelnemers aan het ZAT	50
	4.6 Frequentie van deelname aan het ZAT	55
	4.7 Borging van de samenwerking in het ZAT	60
5	Scholen zonder een ZAT	62
	5.1 Redenen voor ontbreken van een ZAT	62
	5.2 Samenwerking met externe instellingen	63
6	Onderwijs-zorgarrangementen	66

7	Expertise en deelname aan netwerken	68
	7.1 Clusterscholen als aanbieder van expertise	68
	7.2 Deelname aan netwerken	69
8	Bestuurlijk overleg	71
	8.1 Bestuurlijk overleg met gemeenten	71
	8.2 Bestuurlijk overleg met provincie/grootstedelijke regio	74
	Bijlage 1 Betrouwbaarheidsmarges	76
	Bijlage 2 Gebruikte afkortingen	77

Samenvatting

Voor scholen in het (voortgezet) speciaal onderwijs is, naast het verzorgen van onderwijs, de leerlingenzorg – gelet op de bijzondere samenstelling van de schoolpopulatie – een belangrijk deel van de dagelijkse werkzaamheden. Scholen geven de leerlingenzorg op verschillende manieren vorm. Dat geldt ook voor de samenwerking met externe instellingen. Circa de helft van de scholen heeft een team van eigen schoolmedewerkers of een intern zorgteam voor het volgen en bespreken van leerlingen. Niet alleen eigen schoolmedewerkers participeren in een intern zorgteam, ook deskundigen van externe instellingen kunnen deelnemen aan besprekingen.

In het (voortgezet) speciaal onderwijs werken veel scholen in multidisciplinaire teams samen met externe instellingen. In hoeverre aan dit soort samenwerkingsverbanden met externe instellingen de term zorg- en adviesteam (ZAT) kan worden verbonden is onduidelijk en een van de onderwerpen van het onderzoek.

De afgelopen jaren is de leerlingenzorg en zorgstructuur van scholen en samenwerkingsverbanden verder versterkt door de samenwerking van het onderwijs met vooral de jeugdzorg, het speciaal onderwijs, het welzijnswerk, de (geestelijke) gezondheidszorg, leerplichtzaken, RMC en de politie te verbeteren. Het gaat daarbij onder meer om het verbeteren van condities voor leren en onderwijzen, de inzet van preventieve en ondersteunende programma's in en om de school, en om afstemming en waar nodig integratie van diagnostiek en zorgverlening.

Om betere resultaten te boeken voor leerlingen, om tijdig en snel passende hulp te kunnen bieden aan leerlingen en waar nodig hun leerkrachten en gezinnen, en om deze hulp goed af te stemmen op de (speciale) onderwijszorg, bevordert het kabinet de verdere ontwikkeling en kwaliteitsverbetering van ZAT's in het onderwijs.

Een ZAT is een multidisciplinair team van professionals uit het (speciaal) onderwijs, het welzijnswerk, de jeugdzorg, de (geestelijke) gezondheidszorg en de politie die structureel samenwerken om kinderen en jeugdigen met (vermoedens van) emotionele, gedrags-, ontwikkelings- en/of schoolleerproblemen en hun gezinnen en scholen te ondersteunen. Het ZAT is ingebed in de zorgstructuur van de school en sluit aan bij de leerlingenzorg van het onderwijs. De professionals in het ZAT beoordelen snel en vakkundig signalen van leerkrachten die wijzen op de behoefte aan extra zorg voor een leerling. Het ZAT biedt zelf directe ondersteuning en/of activeert zo effectief mogelijk de juiste hulp en ondersteuning voor de leerling, zijn ouders en docenten en stemt deze hulp af op de geboden (speciale) onderwijszorg. De ZAT's richten zich tevens op vroegsignalering en de inzet van preventieve programma's in en om de school.

Het kabinet wil dat alle scholen kunnen beschikken over een goed werkend ZAT waarin structurele samenwerking van het onderwijs met relevante partijen is geborgd.

In het speciaal onderwijs is deze ontwikkeling in het schooljaar 2009/2010 een prioriteit geworden. De ZAT-ontwikkeling in het (voortgezet) speciaal onderwijs is in vergelijking met de andere onderwijssectoren later op gang gekomen. Niettemin hebben vele scholen in het (voortgezet) speciaal onderwijs ervaring met multidisciplinaire samenwerking met externe instellingen.

Dit rapport omvat de resultaten van het eerste onderzoek naar de leerlingenzorg in het (voortgezet) speciaal onderwijs en de samenwerking tussen de leerlingenzorg van scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs en externe instellingen. In de monitor *Leerlingenzorg en ZAT's in het (voortgezet) speciaal onderwijs 2010* zijn de resultaten gebundeld van schriftelijke en onlinevragenlijsten die zijn afgenomen bij scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs in clusters 2, 3 en 4. De enquêtes zijn afgenomen in het najaar van 2010 en voorjaar van 2011. De responderende scholen vormen een getrouwe afspiegeling van alle scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs in clusters 2, 3 en 4.

Commissie voor de Begeleiding

Elke school dient volgens de wet over een Commissie voor de Begeleiding (CvB) te beschikken. De meeste scholen (96%) hebben een CvB. Opmerkelijk is dat 4% van de schoollocaties meldt dat de school geen CvB heeft.

Een ruime meerderheid van de CvB's heeft niet alleen een adviesfunctie bij toelating, herindicatie en acute ernstige leerlingproblematiek maar houdt zich ook bezig met kwaliteitsbewaking en met afstemming van, en verwijzing en toeleiding naar (externe) hulpverlening.

De samenstelling van een CvB is divers. Een doorsnee CvB bestaat uit een orthopedagoog/psycholoog, een directielid van de vestiging, een schoolmaatschappelijk werker, een jeugdarts en een intern begeleider. Andere specialistische functies komen ook voor, maar worden minder vaak genoemd.

De samenstelling van de CvB varieert met de clusters. In cluster 2 bestaat een CvB behalve uit een directielid en een orthopedagoog/psycholoog in minimaal 70% van de gevallen uit een jeugdarts, schoolmaatschappelijk werker en een logopedist. Bij een groot deel van de scholen maakt ook een audioloog (88%) en een intern begeleider (60%) deel uit van het team.

Een gemiddeld CvB in cluster 3 is samengesteld uit een directielid, orthopedagoog/psycholoog, schoolmaatschappelijk werker, jeugdarts en een intern begeleider. Een meerderheid van de CvB's heeft ook de beschikking over de inzet van een logopedist (59%) en een zorgcoördinator (52%).

Bij scholen in cluster 4 zien we dat de directie en de orthopedagoog/psycholoog in minimaal 70% van de CvB's worden aangevuld met een intern begeleider (75%) en een schoolmaatschappelijk werker (74%). Een jeugdarts (66%) en een zorgcoördinator (54%) vullen in meer dan de helft van de scholen de CvB aan.

Schoolinterne functies in de leerlingenzorg

Scholen in het (voortgezet) speciaal onderwijs hebben diverse personeelsleden in dienst met taken en functies op het gebied van de leerlingenzorg. We noemen (in aflopende volgorde) de functies die op meer dan de helft van de scholen voorkomen:

- schoolmaatschappelijk werker (87%);
- orthopedagoog/psycholoog (80%);
- intern begeleider (73%);
- vertrouwenspersoon (64%);
- veiligheidscoördinator/preventiemedewerker veiligheid (58%);
- logopedist (53%).

Scholen in cluster 2 beschikken vaker dan gemiddeld over counselors, schoolmaatschappelijk werkers, psychologisch assistenten, logopedisten, fysiotherapeuten, kno-artsen en audiologen. In cluster 3 zijn trajectbegeleiders, logopedisten, fysiotherapeuten, ergotherapeuten, revalidatieartsen en veiligheidscoördinatoren oververtegenwoordigd en mentoren en kno-artsen juist ondervertegenwoordigd. Scholen in cluster 4 hebben significant vaker mentoren in dienst, terwijl trajectbegeleiders, counselors, schoolmaatschappelijk werkers, psychologisch assistenten, logopedisten, fysiotherapeuten, ergotherapeuten, audiologen, revalidatieartsen en veiligheidscoördinatoren minder vaak in dienst zijn.

Scholen met alleen afdeling speciaal onderwijs (so) beschikken vaker over een intern begeleider, logopedist, fysiotherapeut en kno-arts. Scholen met alleen een afdeling voortgezet speciaal onderwijs (vso) hebben vaker dan gemiddeld zorgcoördinatoren, mentoren, trajectbegeleiders en leerlingbegeleiders in dienst. Op scholen met beide afdelingen zijn intern begeleiders, trajectbegeleiders, logopedisten, fysiotherapeuten, ergotherapeuten en veiligheidscoördinatoren oververtegenwoordigd.

Intern zorgteam

Circa de helft van de scholen (54%) heeft (naast de CvB) een team van eigen schoolmedewerkers of een intern zorgteam voor het volgen en bespreken van leerlingen. De resterende helft heeft dat niet. Er is geen onderscheid tussen clusters en afdelingen in de beschikking over een intern zorgteam.

Niet alleen de eigen schoolmedewerkers participeren in het interne zorgteam, ook deskundigen van externe instellingen kunnen deelnemen aan besprekingen. Dat gebeurt bij 65% van de interne zorg-

teams. Bij 21% van de interne zorgteams nemen geen externe deskundigen deel en bij 14% is dit onbekend.

In de helft tot tweederde van de interne zorgteams nemen de jeugdarts, medewerkers van MEE, het schoolmaatschappelijk werk, leerplichtzaken van de gemeente, de jeugd-ggz en het bureau jeugdzorg – overwegend op verzoek – deel. Bij circa een derde van de interne zorgteams worden – eveneens naar gelang de behoefte – medewerkers van het UWV, het REC, de overige jeugdzorg en de LVG-zorg uitgenodigd.

Schoolmaatschappelijk werk

Het schoolmaatschappelijk werk kan een belangrijke bijdrage leveren aan goede en passende zorg in en rond het onderwijs. In het (voortgezet) speciaal onderwijs heeft een meerderheid van de scholen (72%) een of meer uren schoolmaatschappelijk werk. Een vijfde (17%) heeft geen schoolmaatschappelijk werk en 11% van de respondenten weet het niet.

Het aantal beschikbare uren schoolmaatschappelijk werk varieert van 1 tot 80 uur per week. Het gemiddelde is 16,7 uur en de helft van de scholen heeft 1 tot 14 uur per week. Scholen in cluster 4 hebben een hoger aantal uren schoolmaatschappelijk werk beschikbaar (gemiddeld 20,8 uur per week), scholen in clusters 2 en 3 een lager aantal (14,9 en 12,0 uur per week).

Voor 65% van de scholen met schoolmaatschappelijk werk voldoet het aantal uren, bij 30% zou het aantal uren naar eigen zeggen verhoogd moeten worden.

Sociale veiligheid in en om de school

Bij 39% van de scholen heeft de school geformaliseerde afspraken met de politie over de handhaving van veiligheid in en om de school. Bij scholen in cluster 4 (54%) en bij scholen met alleen een vso-afdeling (54%) is dat aanmerkelijk vaker het geval, bij de andere clusters en afdelingen minder vaak. Bij de meeste scholen (91%) wordt een gedragslijn gehanteerd bij de aanpak van pesten, geweld en discriminatie.

De leerlingenzorg en het veiligheidsbeleid zijn op 85% van de scholen op elkaar afgestemd. In cluster 4 geldt dat voor bijna alle scholen (95%). In de andere clusters komt dit minder vaak voor, maar de

afstemming en samenhang geldt nog steeds voor een meerderheid (circa 75%) van de scholen.

Multidisciplinair casusoverleg / ZAT

Ook in het (voortgezet) speciaal onderwijs werken veel scholen in multidisciplinaire teams samen met externe instellingen. Het casusoverleg vormt daar een hoofdbestanddeel van. Minder bekend is hoe deze vorm van multidisciplinaire samenwerking op of buiten de school is georganiseerd. Bij het achterhalen van het percentage scholen dat over een ZAT of vergelijkbaar multidisciplinair casusoverleg beschikt of toegang heeft tot een bovenschools multidisciplinair casusoverleg, is rekening gehouden met het feit dat ZAT als term voor multidisciplinair casusoverleg in het (voortgezet) speciaal onderwijs (nog) niet breed is ingevoerd.

Zeven van iedere tien scholen (71%) rapporteren dat zij een vorm van multidisciplinair casusoverleg met externe instellingen hebben. De resterende 29% heeft geen multidisciplinair casusoverleg maar een gedeelte hiervan (6 procentpunten) meldt wel met de oprichting ervan bezig te zijn.

Bij 29% van de scholen wordt het multidisciplinair casusoverleg gevormd door de CvB en externe instellingen, bij 13% door het interne zorgteam en externe instellingen, en bij 12% door de CvB, het interne zorgteam en externe instellingen. Een vijfde van de scholen (17%) meldt dat er een andere vorm van multidisciplinair casusoverleg wordt gevoerd waarin de CvB en het zorgteam ontbreken. Er is geen samenhang tussen de beschikking over en verschillende vormen van een multidisciplinair casusoverleg enerzijds en clusters en afdelingen anderzijds.

In het vervolg van deze samenvatting spreken we gemakshalve over ZAT als we daarmee ook vergelijkbare multidisciplinaire casusoverleggen met externe instellingen bedoelen.

In het onderzoek is nagegaan of de huidige praktijk van multidisciplinair werken qua organisatievorm voldoet. Voor 76% van de scholen wordt de huidige praktijk van multidisciplinair samenwerken in een ZAT voortgezet, verder ontwikkeld of de voorbereiding ervan ter hand

genomen. Voor 14% is het duidelijk dat er in de huidige praktijk geen multidisciplinaire samenwerking met externe instellingen is en er in de toekomst ook geen behoefte aan een ZAT bestaat. Tien procent heeft geen duidelijk beeld van de toekomst.

In het denken over de toekomstige vorm van multidisciplinaire samenwerking met externe instellingen sluiten scholen vooral aan bij de bestaande interne organisatievormen van leerlingenzorg, in het bijzonder bij de CvB of het interne zorgteam. Een meerderheid van de scholen (55%) kent in de organisatie van een ZAT een rol toe aan de CvB en in mindere mate aan de interne zorgteams (31%).

Functionies van het ZAT

Aan de ondervraagde scholen is een lijst van 21 mogelijke functies van het ZAT voorgelegd. Er tekent zich op die manier een top vijf af van functies die door het ZAT in (zeer) hoge mate worden vervuld:

- ⤵ afstemming van (externe) hulpverlening op de speciale onderwijszorg (50%);
- ⤵ bijdragen aan handelingsplannen voor leerlingen (44%);
- ⤵ nadere verkenning van problemen van leerlingen/ouders (41%);
- ⤵ interdisciplinaire probleemanalyse van ingebrachte casussen (40%);
- ⤵ advisering en consultatie van schoolfunctionarissen (40%).

Buiten deze top vijf, vervult circa een kwart tot een derde van de ZAT's in (zeer) hoge mate andere functies.

Een van de functies van het ZAT hangt nadrukkelijk samen met de leeftijd van de leerlingen. Het betreft de voorbereiding op arbeid, al dan niet met extra ondersteuning vanuit de Wajong. Op 57% van de scholen met een vso-afdeling (so/vso-scholen en vso-scholen tezamen) vervult het ZAT hier in enige tot (zeer) hoge mate een taak in.

Huidige doelstellingen en taken van het ZAT

Weinig ZAT's in het (voortgezet) speciaal onderwijs (12%) hebben de doelstellingen van het ZAT samen met de deelnemende partijen in een convenant vastgelegd. Zes van iedere tien ZAT's (63%) hebben hierover geen convenant opgesteld en 23% weet niet of dergelijke afspraken bestaan.

Bij een kwart van de ZAT's (27%) zijn de taken van de meeste of alle deelnemers schriftelijk vastgelegd, bij 54% is dat (nog) niet gebeurd en 19% weet het niet.

Naar het oordeel van 46% van de scholen met een ZAT zijn alle deelnemende partijen in het ZAT goed op de hoogte van elkaars verantwoordelijkheden. Bij 33% van de ZAT's zijn de meeste deelnemers van elkaars verantwoordelijkheden goed op de hoogte.

Zes van iedere tien scholen (61%) zijn (zeer) tevreden over de mate waarin de deelnemers van het ZAT hun doelen waarmaken binnen de gemaakte afspraken. Drie procent is daarover juist ontevreden, 20% is verdeeld in zijn oordeel en 14% heeft geen oordeel.

Organisatorische kenmerken ZAT

Het voorzitterschap van het ZAT is op 38% van de scholen in handen van een directielid. De zorgcoördinator en de orthopedagoog zijn bij 14% en 11% van de scholen voorzitter. Een vertegenwoordiger van een externe instelling is bij 9% voorzitter, de intern begeleider bij 7% en iemand anders bij 6%.

In het (voortgezet) speciaal onderwijs beschikt 35% van de ZAT's over een privacyreglement. De helft (47%) heeft geen reglement en 15% weet niet of er een dergelijk privacyreglement bestaat.

Ruim de helft van de ZAT's (58%) vraagt ouders, leerlingen of andere betrokkenen voorafgaande aan de casusbespreking toestemming tot bespreking van de leerling in het ZAT. Dertig procent vraagt geen toestemming voor bespreking, van de resterende 12% is het onbekend.

De meerderheid van de ZAT's (54%) beschikt niet over een klachtenregeling voor ouders of leerlingen. Ruim een kwart (29%) heeft er wel een.

Een gemiddeld ZAT in het (voortgezet) speciaal onderwijs is beschikbaar voor 139 leerlingen. Dit cijfer noemen we bereik. De helft van de scholen heeft een ZAT dat werkt voor 6 tot 108 leerlingen.

Het bereik van een ZAT is het kleinst bij scholen met alleen een so-afdeling waar een ZAT beschikbaar is voor 113 leerlingen, gevolgd door scholen met alleen vso-afdeling (117) en scholen met beide afdelingen (179). Voor de clusters 3 en 4 bedraagt het gemiddelde bereik respectievelijk 170 en 119.

Deelnemers aan het ZAT

Het Nederlands Jeugdinstituut hanteert voor de samenstelling van het casuïstiekoverleg in de ZAT's in het primair onderwijs (po), voortgezet onderwijs (vo) en middelbaar beroepsonderwijs (mbo) een referentiemodel. In dat model worden instellingen genoemd die vaste partner zijn van het ZAT. Zij brengen vanuit hun eigen invalshoek/sector specifieke expertise in.

Voor het (voortgezet) speciaal onderwijs bestaat er nog geen referentiemodel voor het ZAT. Dit onderzoek bevat belangrijke aanwijzingen voor de gewenste samenstelling, zij het dat er aanzienlijke variatie is tussen én binnen clusters.

Van de externe instellingen in het ZAT nemen de jeugdgezondheidszorg, het (school)maatschappelijk werk, leerplichtzaken en het bureau jeugdzorg in 50% tot 64% van de ZAT's deel, al dan niet als vaste partner. Van de overige externe instellingen nemen in circa 40% van de ZAT's de politie, MEE en de jeugd-ggz deel. De participatiecijfers van de overige instellingen variëren van 7% tot 30%.

Een ZAT in cluster 3 bestaat op een meerderheid van de scholen uit de jeugdgezondheidszorg, maatschappelijk werk en MEE. In cluster 4 bestaat minimaal de helft uit de jeugdgezondheidszorg, leerplichtzaken, bureau jeugdzorg, maatschappelijk werk, politie en de jeugd-ggz.

ZAT's van scholen met alleen een so-afdeling bestaan voor meer dan de helft uit de jeugdgezondheidszorg en het maatschappelijk werk. De ZAT's van scholen met alleen een vso-afdeling bestaan voornamelijk uit leerplichtzaken, bureau jeugdzorg, jeugdgezondheidszorg en de politie. Op scholen met beide afdelingen is het ZAT samengesteld uit de jeugdgezondheidszorg, maatschappelijk werk, leerplichtzaken, politie en bureau jeugdzorg.

Het UWV en de RMC richten zich – gelet op de leeftijd van de doelgroep – nadrukkelijk op leerlingen in een vso-afdeling. Het UWV participeert in 23% van de ZAT's op scholen met een vso-afdeling tegen gemiddeld 16% van de ZAT's op alle scholen. De RMC neemt aan 10% van de ZAT's op scholen met een vso-afdeling deel tegen 7% van de ZAT's op alle scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs.

Naast externe instellingen nemen ook functionarissen van de school zelf deel aan de casusbesprekingen van het ZAT. Bij 77% is dat de orthopedagoog of psycholoog van de school. Daarnaast is een directielid van de school (71%) bij de meeste ZAT's vertegenwoordigd, evenals een schoolmaatschappelijk werker (66%). Intern begeleiders nemen bij 58% van de ZAT's deel aan de casusbesprekingen. De zorgcoördinator (51%) en een logopedist (49%) zijn in ongeveer de helft van de ZAT's aanwezig.

Borging van de samenwerking in het ZAT

Om ervoor te zorgen dat de samenwerking tussen partners in het ZAT goed en zorgvuldig verloopt, is het belangrijk dat samenwerkingsafspraken zijn vastgelegd. Van de deelnemende partners van het ZAT heeft 10% tot 38% schriftelijke afspraken gemaakt over hun inzet. Deze percentages liggen ver onder de cijfers van het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs waar de respectieve percentages variëren van 19% tot 73% en van 15% tot 62%.

Het maatschappelijk werk (38%) en de jeugdgezondheidszorg (36%) maken het vaakst schriftelijke afspraken. Op afstand met circa 20% volgen de REC's in de drie clusters 2, 3 en 4. Bij de overige partijen ligt het percentage schriftelijke samenwerkingsafspraken lager.

Onderwijs-zorgarrangementen

Scholen kunnen hun leerlingen speciaal onderwijs bieden met een vorm van gespecialiseerde jeugdzorg (LVG-zorg, jeugdzorg, jeugd-ggz) of gehandicaptenzorg en/of lokaal gefinancierde hulp (bijvoorbeeld opvoedingshulp, kinderopvang/bso). We noemen dit een combinatieprogramma of onderwijs-zorgarrangement (oza). In een oza werken het (voortgezet) speciaal onderwijs en de jeugdzorg structureel samen in een afgestemd of integraal programma voor specifieke leerlingen of groepen leerlingen.

Zes van iedere tien schoolvestigingen (61%) bieden een of meer oza's aan. Dertig procent biedt geen oza's aan en 8% weet niet over welke mogelijkheden de school beschikt.

Het aantal samenwerkingsarrangementen varieert van één tot zes met een gemiddelde van twee oza's per school.

Uitvoering programma's en activiteiten buiten school

Van de scholen verbonden aan REC cluster 4 meldt 66% dat zij een bijdrage leveren aan de uitvoering van het programma *Op de Rails* en 60% bij *Herstart*.

Het merendeel van de scholen met een vso-afdeling in cluster 4 (67%) levert geen bijdrage aan de uitvoering van gedrags- en/of lesprogramma's bij de reboundvoorzieningen in het vo. Een derde (33%) doet dit wel. Daarvan verzorgt 19% zowel het gedragsprogramma als het lesprogramma en 13% een van beide.

Deelname aan netwerken

Een minderheid van de scholen in het (voortgezet) speciaal onderwijs (39%) neemt deel aan lokale of regionale netwerken gericht op de zorg of hulpverlening aan jongeren, zoals het RMC-netwerk/netwerk voortijdig schoolverlaten, Wajong-netwerk, veiligheid-/justitienetwerk of CJG-netwerk. De helft neemt niet deel (52%) en 9% weet het niet.

Bestuurlijk overleg met gemeenten

Tweederde van de scholen of schoolbesturen (65%) voert periodiek bestuurlijk/ambtelijk overleg met de (belangrijkste) gemeente(n) in het werkgebied van de school. Twaalf procent voert geen overleg en bij 23% van de scholen is dat onbekend.

De belangrijkste thema's waarover met gemeenten overleg wordt gevoerd, zijn het anticiperen op de invoering van passend onderwijs, het leerlingenvervoer, de aanpak van (problematisch) schoolverzuim en de samenwerking met het regulier onderwijs om een continuüm van zorg in dat regulier onderwijs te bieden, zoals de bijdrage aan de reboundvoorzieningen en het verzorgen van (preventieve) ambulante begeleiding door het REC. Bij circa de helft van de scholen staan ook de afstemming op het veiligheidsbeleid en de aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt op de agenda.

Inleiding

Dit rapport omvat de resultaten van het eerste onderzoek naar de leerlingenzorg in het speciaal onderwijs en de samenwerking tussen de leerlingenzorg van scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs met het welzijnswerk, de jeugdzorg, de (geestelijke) gezondheidszorg, de politie, leerplichtzaken, RMC en arbeidsmarkt(toeleiding). Dit onderzoek maakt deel uit van het jaarlijkse onderzoek naar de stand van zaken van de leerlingenzorg en de samenwerking met externe instellingen in zogeheten zorg- en adviesteams (ZAT's) in Nederland, onderzoek dat sinds 2004 wordt uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut, afdeling Onderwijs en Jeugdzorg. Opdrachtgever van dit onderzoek is het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Voor scholen in het (voortgezet) speciaal onderwijs is, naast het verzorgen van onderwijs, de leerlingenzorg – gelet op de bijzondere samenstelling van de schoolpopulatie – een belangrijk deel van de dagelijkse werkzaamheden. Scholen geven de leerlingenzorg op verschillende manieren vorm. Dat geldt ook voor de samenwerking met externe instellingen. Circa de helft van de scholen heeft een team van eigen schoolmedewerkers of een intern zorgteam voor het volgen en bespreken van leerlingen. Niet alleen eigen schoolmedewerkers participeren in een intern zorgteam, ook deskundigen van externe instellingen kunnen deelnemen aan besprekingen.

In het (voortgezet) speciaal onderwijs werken veel scholen in multidisciplinaire teams samen met externe instellingen. In hoeverre aan dit soort samenwerkingsverbanden met externe instellingen de term zorg- en adviesteam (ZAT) kan worden verbonden, is onduidelijk en een van de onderwerpen van het onderzoek.

De afgelopen jaren is de leerlingenzorg en zorgstructuur van scholen en samenwerkingsverbanden verder versterkt door de samenwerking van het onderwijs met vooral de jeugdzorg, het speciaal onderwijs, het welzijnswerk, de (geestelijke) gezondheidszorg, leerplichtzaken, de RMC en de politie te verbeteren. Het gaat daarbij onder meer om het verbeteren van condities voor leren en onderwijzen, de inzet van preventieve en ondersteunende programma's in en om de school, en om afstemming en waar nodig integratie van diagnostiek en zorgverlening.

Om betere resultaten te boeken voor leerlingen, om tijdig en snel passende hulp te kunnen bieden aan leerlingen en waar nodig hun leerkrachten en gezinnen, en om deze hulp goed af te stemmen op de (speciale) onderwijszorg, bevordert het kabinet de verdere ontwikkeling en kwaliteitsverbetering van zorg- en adviesteams (ZAT's) in het onderwijs.

Een ZAT is een multidisciplinair team van professionals uit het (speciaal) onderwijs, het welzijnswerk, de jeugdzorg, de (geestelijke) gezondheidszorg en de politie die structureel samenwerken om kinderen en jeugdigen met (vermoedens van) emotionele, gedrags-, ontwikkelings- en/of schoolleerproblemen en hun gezinnen en scholen te ondersteunen. Het ZAT is ingebed in de zorgstructuur van de school en sluit aan bij de leerlingenzorg van het onderwijs. De professionals in het ZAT beoordelen snel en vakkundig signalen van leerkrachten die wijzen op de behoefte aan extra zorg voor een leerling. Het ZAT biedt zelf directe ondersteuning en/of activeert zo effectief mogelijk de juiste hulp en ondersteuning voor de leerling, zijn ouders en docenten en stemt deze hulp af op de geboden (speciale) onderwijszorg. De ZAT's richten zich tevens op vroegsignalering en de inzet van preventieve programma's in en om de school.

Het kabinet wil dat alle scholen kunnen beschikken over een goed werkend ZAT waarin structurele samenwerking van het onderwijs met relevante partijen is geborgd.

In het speciaal onderwijs is deze ontwikkeling in het schooljaar 2009/2010 een prioriteit geworden. De ZAT-ontwikkeling in het (voortgezet) speciaal onderwijs is in vergelijking met de andere onderwijssectoren later op gang gekomen. Niettemin hebben vele

scholen in het (voortgezet) speciaal onderwijs ervaring met multidisciplinaire samenwerking met externe instellingen.

Dit rapport omvat de resultaten van het eerste onderzoek naar de leerlingenzorg in het (voortgezet) speciaal onderwijs en de samenwerking tussen de leerlingenzorg van scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs en externe instellingen. In de monitor *Leerlingenzorg en ZAT's in het (voortgezet) speciaal onderwijs 2010* zijn de resultaten gebundeld van schriftelijke en onlinevragenlijsten die zijn afgenomen bij scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs in REC-clusters 2, 3 en 4. De enquêtes zijn afgenomen in het najaar van 2010. De responderende scholen vormen een getrouwe afspiegeling van alle scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs in clusters 2, 3 en 4¹.

Opbouw rapport

Het rapport is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 1 geven we een verantwoording van de onderzoekswijze. Hoofdstuk 2 bevat gegevens over de functies en samenstelling van de Commissie voor de Begeleiding en over andere aspecten van de leerlingenzorg in scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs. In hoofdstuk 3 stellen we vast in welke mate scholen over een multidisciplinair casusoverleg of ZAT beschikken en welke organisatievorm van een multidisciplinair casusoverleg of ZAT zij wenselijk achten. In hoofdstuk 4 rapporteren we over het functioneren en de organisatie van het ZAT en de samenwerking met externe instellingen. Hoofdstuk 5 gaat over de samenwerking van scholen zonder ZAT met externe instellingen. Onderwijs-zorgarrangementen zijn het onderwerp van hoofdstuk 6. In hoofdstuk 7 gaan we in op het aanbod van de expertise van scholen voor speciaal onderwijs voor scholen en leerlingen in het regulier onderwijs en de deelname aan regionale netwerken. In hoofdstuk 8 komt tot slot het bestuurlijk overleg en afspraken over de inzet van gemeentelijk en provinciaal gefinancierde voorzieningen in het (voortgezet) speciaal onderwijs aan bod.

In de bijlagen vindt u een toelichting op de betrouwbaarheidsmarges van het enquêteonderzoek (bijlage 1) en een lijst met gebruikte afkortingen (bijlage 2).

¹ Scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs zijn op basis van expertise geordend in clusters. Scholen van een bepaald cluster in een regio werken samen in een regionaal expertisecentrum (REC). Het (voortgezet) speciaal onderwijs kent vier clusters:

- cluster 1 voor: (meervoudig gehandicapte) slechtziende of blinde kinderen;
- cluster 2 voor: kinderen die slechthorend of doof zijn, meervoudig gehandicapte kinderen met slechthorendheid of doofheid en kinderen met ernstige spraak- en/of taalmoeilijkheden;
- cluster 3 voor: zeer moeilijk lerende kinderen (zmlk), langdurig zieke kinderen met somatische problematiek, kinderen met een lichamelijke handicap (mytyl) en meervoudig gehandicapte kinderen met een lichamelijke handicap (tyltyl);
- cluster 4 voor: kinderen met ernstige problemen in het gedrag, met ontwikkelingsproblemen en/of psychiatrische problemen, (zmok, scholen bij pedagogische instituten, langdurig zieke kinderen).

1. Opzet van het onderzoek

In oktober 2010 zijn alle 509 vestigingen voor (voortgezet) speciaal onderwijs in de REC-clusters 2, 3 en 4 aangeschreven met het verzoek mee te werken aan het onderzoek. De tien scholen aangesloten bij cluster 1 (scholen voor kinderen met een visuele beperking) zijn niet in het onderzoek betrokken.

Scholen konden de vragenlijst op papier of online invullen. De adressen van de schoollocaties zijn afkomstig van de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO).

Drie weken na verzending van de vragenlijst is de niet responderende scholen nogmaals gevraagd mee te werken. De Landelijke Clusterverenigingen 3 en 4 hebben tevens de aangesloten schoolbesturen gevraagd de betrokken scholen te motiveren mee te werken aan het onderzoek.

Na een correctie voor administratieve en andere kaderfouten (verkeerd adres, school opgeheven of gefuseerd) komen 184 schoolvragenlijsten in aanmerking voor analyse, een respons na een rappel van 37%.

De respons van de scholen is voor enkele kenmerken op representativiteit beoordeeld. Daarvoor zijn de schoollocaties vergeleken met kenmerken die bekend zijn over de totale leerlingenpopulatie op 1 oktober 2010. Dit is gedaan voor de kenmerken cluster (2, 3 en 4), afdeling (speciaal of voortgezet speciaal onderwijs), de vestigingsgrootte gemeten in leerlingaantallen, en de spreiding van scholen over provincies en grootstedelijke regio's. Uit deze vergelijking blijkt dat de respons statistisch significant afweek van de steekproefpopulatie voor de kenmerken 'cluster' en 'afdeling'. Voor deze afwijking is de respons gecorrigeerd. Daardoor zijn de antwoorden van de scholen representatief voor de vier genoemde kenmerken.

De helft van de respons komt van schoollocaties in cluster 4 (52%), 36% is een cluster-3-school en de resterende 12% een cluster-2-

school. Ruim een derde (37%) heeft zowel een so- als een vso-afdeling, 36% alleen een so-afdeling en 27% alleen een vso-afdeling.

Het aantal leerlingen van de onderzochte schoollocaties varieert van 6 tot 693 leerlingen². Het gemiddelde leerlingenaantal van een schoollocatie bedraagt 135 leerlingen. De helft van de vestigingen heeft maximaal 104 leerlingen.

Scholen in cluster 3 en cluster 2 zijn vaker wat groter dan de gemiddelde locatie voor (voortgezet) speciaal onderwijs (respectievelijk 158 en 141 leerlingen tegen 135 leerlingen), in cluster 4 wat kleiner (119 tegen 135).

Zeven van iedere tien vragenlijsten (72%) zijn ingevuld door een directielid van de schoolvestiging. Tien procent van de respondenten is zorgcoördinator, 8% orthopedagoog of psycholoog, 5% intern begeleider en 14% heeft een andere functie zoals teamleider, leerlingbegeleider of docent.

² df=183; peildatum:
1 oktober 2010;
bron: DUO.

2. De leerlingenzorg op school

In dit hoofdstuk geven we een beschrijving van enkele aspecten van de leerlingenzorg op scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs. Onderwerpen die de revue passeren zijn: de functies en de samenstelling van de Commissie voor de Begeleiding, functies en taken in de leerlingenzorg, het interne zorgteam, het schoolmaatschappelijk werk en het sociale-veiligheidsbeleid van de school.

2.1 Functies van de Commissie voor de Begeleiding

Voorafgaande aan een beschrijving van de functies van de Commissie voor de Begeleiding (CvB) melden we eerst wat er in de Wet op de Expertisecentra over de wettelijke taken van de CvB is vastgelegd. Volgens de Wet op de Expertisecentra (artikel 40b) dient iedere school voor speciaal onderwijs te beschikken over een CvB die 'zodanig is samengesteld dat zij adequaat kan adviseren vanuit zowel onderwijskundig als pedagogisch, psychologisch en medisch oogpunt, rekening houdend met de handicap van de leerling. De commissie voor de begeleiding heeft tot taak een voorstel te doen voor het handelingsplan, bedoeld in artikel 41a, en de uitvoering van het handelingsplan te evalueren alsmede te adviseren over terugplaatsing of overplaatsing van de leerling naar het basisonderwijs of het voortgezet onderwijs'.

In artikel 41a van voornoemde wet is vastgelegd dat de school op voorstel van de CvB en in overeenstemming met de ouders jaarlijks een handelingsplan voor de leerling maakt en deze ook jaarlijks met de ouders evalueert.

In het onderzoek is vastgesteld welke deel van de schoolvestigingen over een CvB beschikt. Zoals hierboven is aangegeven dient elke school over een CvB te beschikken. De meeste scholen (96%) hebben

een CvB. Opmerkelijk is dat 4% van de schoolvestigingen – 7 scholen in cluster 4 – meldt dat de school geen CvB heeft.

De CvB voert naast wettelijke taken ook andere taken uit. Dat blijkt uit de antwoorden van scholen op een lijst van twintig mogelijke taken en functies. De antwoordpercentages zijn in tabel 2.1 vermeld voor het totaal en de afzonderlijke typen scholen.

We zien dat een ruime meerderheid van de CvB's niet alleen een adviesfunctie bij toelating, herindicatie en acute ernstige leerlingproblematiek heeft maar zich ook bezighoudt met afstemming van, verwijzing en toeleiding naar (externe) hulpverlening, en met kwaliteitsbewaking. Sommige taken worden in het ene cluster vaker uitgevoerd dan in het andere cluster.

	cluster 2	cluster 3	cluster 4	totaal
advisering bij acute ernstige leerlingproblematiek	77	95	93	*92
afstemming van (externe) hulpverlening op de onderwijszorg	73	82	92	*86
adviseren bij herindicatie so/uso	76	87	86	85
kwaliteitsbewaking zorglijn van toelating tot verlaten van de school	81	70	96	*84
verwijzing en toeleiding van leerlingen naar externe instellingen	88	80	82	82
adviseren bij toelaatbaarheid van de leerling op de school	46	91	83	*81
evaluatie handelingsplan leerling	63	72	85	*77
begeleiden van leerling naar andere vorm/school speciaal onderwijs	73	72	82	77
opstellen van handelingsplan leerling	61	73	76	73
bijstelling handelingsplan leerling op basis van evaluatie	44	61	80	*68
advies over (terug)begeleiden van leerling naar regulier onderwijs	69	58	76	*68
uitvoering intake leerlingen	46	67	70	66
ondersteuning ouders bij afstemming so-/CIZ-indicatie	60	52	60	57
ondersteunende rol voor ouders bij aanvraag AWBZ- en JZ-indicatie	39	47	50	47
jaarlijkse evaluatie van handelingsplan met ouders	25	28	54	*41
begeleiden van leerling bij uitplaatsing naar vorm van dagbesteding	15	47	44	*41
begeleiden van leerling naar arbeidsmarkt/ arbeidsmarkttrajecten	9	33	42	*34
evaluatie groepsplan	20	18	36	*27
bijstelling groepsplan op basis van evaluatie	14	19	29	23
opstellen van groepsplan	13	8	27	*18
n (=100%)	20	79	80	179

Tabel 2.1
Taken van CvB van scholen naar clusters (in procenten)

(*) significant verschil (p<0.05) tussen clusters

Er doen zich weinig verschillen voor in de uitvoering van taken als we kijken naar de afdelingen op scholen (tabel 2.2)³. Dat komt voor een deel doordat circa de helft van de scholen zowel een afdeling voor speciaal onderwijs als voor voortgezet speciaal onderwijs heeft. Verschillen tussen afdelingen doen zich voor bij het uitbrengen van advies over het (terug)begeleiden van leerlingen naar regulier onderwijs, de begeleiding van leerlingen bij uitplaatsing naar een vorm van dagbesteding, de begeleiding naar de arbeidsmarkt of naar arbeidsmarkttrajecten, en de bijstelling en evaluatie van het groepsplan.

³ In het onderzoek maken we een onderscheid naar scholen met louter een afdeling voor speciaal onderwijs, scholen met alleen een afdeling voor voortgezet speciaal onderwijs en scholen met beide afdelingen. Vanwege de kleine celvullingen in de respons (n<40) is het niet mogelijk een verdere onderverdeling te maken naar cluster en afdeling.

	so	so/vso	vso	totaal
advisering bij acute ernstige leerlingproblematiek	91	94	90	92
afstemming van (externe) hulpverlening op de onderwijszorg	81	85	93	86
adviseren bij herindicatie so/vso	87	81	88	85
kwaliteitsbewaking zorglijn van toelating tot verlaten van de school	84	81	89	84
verwijzing en toeleiding van leerlingen naar externe instellingen	86	76	87	82
adviseren bij toelaatbaarheid van de leerling op de school	75	85	84	81
evaluatie handelingsplan leerling	73	79	82	77
begeleiden van leerling naar andere vorm/school speciaal onderwijs	82	68	84	77
opstellen van handelingsplan leerling	72	70	78	73
bijstelling handelingsplan leerling op basis van evaluatie	63	66	78	68
advies over (terug)begeleiden van leerling naar regulier onderwijs	73	54	83	*68
uitvoering intake leerlingen	66	67	66	66
ondersteuning ouders bij afstemming so-/CIZ-indicatie	66	56	48	57
ondersteunende rol voor ouders bij aanvraag AWBZ- en JZ-indicatie	47	44	52	47
jaarlijkse evaluatie van handelingsplan met ouders	39	34	53	41
begeleiden van leerling bij uitplaatsing naar vorm van dagbesteding	18	49	62	*41
begeleiden van leerling naar arbeidsmarkt/arbeidsmarkttrajecten	5	44	61	*34
evaluatie groepsplan	25	25	32	27
bijstelling groepsplan op basis van evaluatie	13	25	34	*23
opstellen van groepsplan	8	18	32	*18
n (=100%)	57	83	39	179

Tabel 2.2 Taken van CvB van scholen naar afdelingen (in procenten)

(*) significant verschil (p<0.05) tussen afdelingen

CvB: vergaderfrequentie en aantal besproken leerlingen
De CvB komt gemiddeld 18,9 keer per jaar bijeen. De vergaderfrequentie varieert van 1 tot 40 keer per schooljaar. De helft vergadert 1 tot 12 keer per jaar.

In het schooljaar 2009/2010 hebben de CvB's gemiddeld 104 leerlingen besproken. Dit gemiddelde kent een grote spreiding, van 5 tot 400 leerlingen. De helft van de CvB's heeft er 5 tot 79 besproken, de resterende helft 80 tot 400.

2.2 Samenstelling van de Commissie voor de Begeleiding

De samenstelling van de CvB is divers. Afgaande op de functionarissen, die het vaakst zijn genoemd, bestaat een doorsnee CvB, uit de volgende deelnemers als vast kernlid of op afroep: een orthopedagoog of psycholoog, een directielid van de vestiging, een schoolmaatschappelijk werker, een jeugdarts en een intern begeleider. Andere specialistische functies worden minder vaak genoemd.

De samenstelling van de CvB vertoont voor sommige functies een samenhang met het cluster waarbij de school is aangesloten. We geven hierna per cluster aan uit welke functionarissen de CvB van de school is samengesteld.

In cluster 2 bestaat een CvB behalve uit een directielid en een orthopedagoog/psycholoog in minimaal 70% van de gevallen uit een jeugdarts, schoolmaatschappelijk werker en een logopedist. Bij een meerderheid van de scholen maakt ook een audioloog en een intern begeleider deel uit van het team.

CvB's van scholen in dit cluster kennen in vergelijking met de gemiddelde CvB in het (voortgezet) speciaal onderwijs vaker deelname van een audioloog, logopedist en fysiotherapeut.

Een CvB in cluster 3 is samengesteld uit een directielid, orthopedagoog/psycholoog, schoolmaatschappelijk werker, jeugdarts en een intern begeleider. Een meerderheid van de CvB's heeft ook de beschikking over de inzet van een logopedist en een zorgcoördinator. Ten opzichte van een doorsnee CvB is die van cluster 3 vaker samengesteld uit een revalidatiearts, schoolmaatschappelijk werker, logopedist, fysiotherapeut en een ergotherapeut.

Bij scholen in cluster 4 zien we dat de directie en de orthopedagoog/psycholoog in minimaal 70% van de CvB's worden aangevuld met een intern begeleider en een schoolmaatschappelijk werker. De jeugdarts en de zorgcoördinator vullen in meer dan de helft van de scholen de CvB aan.

Cluster-4-scholen hebben vaker dan gemiddeld een kinderarts, een leerplichtambtenaar, een medewerker van de jeugd-ggz en een vertegenwoordiger van het WSNS-verband of het samenwerkingsverband voortgezet onderwijs (Swv-vo) in de gelederen van de CvB.

	cluster 2	cluster 3	cluster 4	totaal
orthopedagoog/psycholoog	93	96	95	95
(adjunct-)directeur	84	95	92	92
schoolmaatschappelijk werker	84	89	74	*81
school- of jeugdarts (GGD)	82	79	66	73
intern begeleider	60	72	75	72
logopedist	88	59	37	*52
coördinator leerlingenzorg/zorgcoördinator	33	52	54	50
fysiotherapeut	47	40	21	*32
leerplichtambtenaar	4	14	38	*25
leerlingbegeleider	11	19	32	24
medewerker MEE	4	26	24	23
medewerker jeugd-ggz	4	8	31	*19
kinderarts	13	6	25	*16
revalidatiearts	4	27	2	*12
medewerker LVG-zorginstelling	4	7	15	11
ergotherapeut	4	18	7	*11
audioloog	63	2	3	*10
WSNS/PCL/bovenschools ZAT po	4	5	16	*10
Swv-vo/PCL/bovenschools ZAT vo	0	2	12	*7
kno-arts	9	0	1	2
andere functionaris	32	27	49	*39
n	20	79	80	179

Tabel 2.3 Samenstelling CvB van scholen naar clusters (in procenten)

(*) sgnificante verschillen ($p < 0.05$) tussen clusters

Onder de categorie ‘andere functionaris’ vallen functies als leerkracht, mentor, teamleider, trajectbegeleider, ambulante begeleider, locatieleider, locatiecoördinator, behandelcoördinator, jeugdpsychiater, speltherapeut, spelbegeleider, medewerker van de verwijzende school, politieagent en overige hulpverleners van diverse zorginstellingen.

De samenstelling van de CvB naar afdelingen beschouwd laat zien dat bij scholen met alleen een so-afdeling vaker intern begeleiders, logopedisten, fysiotherapeuten en vertegenwoordigers van het WSNS-verband deelnemen. De CvB's op scholen met alleen een vso-afdeling hebben minder vaak dan gemiddeld een intern begeleider, logopedist, fysiotherapeut, ergotherapeut en een revalidatiearts. Ook zien we lagere percentages voor de schoolmaatschappelijk werker, de jeugdarts en de medewerker van MEE, maar deze percentages wijken niet statistisch significant van het gemiddelde af. Scholen met beide afdelingen hebben vaker een intern begeleider, revalidatiearts en ergotherapeut in de CvB.

	so	so/vso	vso	totaal
orthopedagoog/psycholoog	96	97	92	95
(adjunct)directeur	92	95	87	92
schoolmaatschappelijk werker	89	80	71	81
school- of jeugdarts (GGD)	83	73	59	73
intern begeleider	78	77	57	*72
logopedist	70	56	19	*52
coördinator leerlingenzorg/zorgcoördinator	40	57	55	50
fysiotherapeut	50	34	3	*32
leerplichtambtenaar	18	27	30	25
leerlingbegeleider	19	24	32	24
medewerker MEE	28	25	12	23
medewerker jeugd-ggz	21	15	21	19
kinderarts	15	14	22	16
revalidatiearts	11	18	3	*12
medewerker LVG-zorginstelling	12	12	8	11
ergotherapeut	11	17	0	*11
audioloog	15	6	9	10
WSNS/PCL/bovenschools ZAT po	17	9	3	*10
Swv-vo/PCL/bovenschools ZAT vo	8	7	6	7
kno-arts	1	1	3	2
andere functionaris	41	34	44	39
n	57	83	39	179

Tabel 2.4 Samenstelling CvB van scholen naar afdelingen (in procenten)

(*) significante verschillen ($p < 0.05$) tussen afdelingen

2.3 Schoolinterne functies in de leerlingenzorg

Scholen in het (voortgezet) speciaal onderwijs hebben diverse personeelsleden in dienst met taken en functies op het gebied van de leerlingenzorg. Een groot deel van de functies en taken komt in alle clusters voor, een ander deel is specifiek met een bepaald cluster verbonden.

Onder ‘andere functies’ in tabel 2.5 en tabel 2.6 vallen bijvoorbeeld speltherapeuten, spelagogen, creatief therapeuten, stagebegeleiders of -coördinatoren, gedragsdeskundigen, school- of jeugdartsen (voor zover niet in dienst van de GGD), ambulante begeleiders, outdoorspecialisten, verpleegkundigen, autismebegeleiders en bewegingsagogen. Scholen in cluster 2 beschikken vaker dan gemiddeld over counselors, schoolmaatschappelijk werkers, psychologisch assistenten, logope-

disten, fysiotherapeuten, kno-artsen en audiologen. Deze scholen tellen een lager percentage mentoren en ergotherapeuten. In cluster 3 zijn trajectbegeleiders, logopedisten, fysiotherapeuten, ergotherapeuten, revalidatieartsen en veiligheidscoördinatoren oververtegenwoordigd en mentoren en kno-artsen juist ondervertegenwoordigd. Scholen in cluster 4 hebben significant vaker mentoren in dienst, terwijl trajectbegeleiders, counselors, schoolmaatschappelijk werkers, psychologisch assistenten, logopedisten, fysiotherapeuten, ergotherapeuten, audiologen, revalidatieartsen en veiligheidscoördinatoren juist minder vaak in dienst zijn.

	cluster 2	cluster 3	cluster 4	totaal
intern begeleider	64	83	69	73
vertrouwenspersoon	60	68	62	64
zorgcoördinator	37	29	44	38
mentor	15	19	49	*34
trajectbegeleider	33	51	21	*33
leerlingbegeleider	15	20	24	22
counselor	20	1	0	*3
schoolmaatschappelijk werker				
schoolmaatschappelijk werker	100	91	80	*87
orthopedagoog/psycholoog	92	81	76	80
psychologisch assistent	62	53	39	*47
logopedist				
logopedist	75	69	37	*53
fysiotherapeut				
fysiotherapeut	71	71	26	*48
ergotherapeut				
ergotherapeut	17	46	9	*23
andere medisch specialist				
andere medisch specialist	12	21	18	19
kno-arts				
kno-arts	39	2	10	*11
kinderarts				
kinderarts	13	12	5	9
audioloog				
audioloog	40	5	3	*8
revalidatiearts				
revalidatiearts	0	17	0	*6
veiligheidscoördinator/preventiemedewerker veiligheid				
veiligheidscoördinator/preventiemedewerker veiligheid	59	70	49	*58
dyslexiespecialist				
dyslexiespecialist	43	24	36	33
remedial teacher				
remedial teacher	15	22	27	24
andere functie				
andere functie	36	42	37	39
n	20	79	85	184

Tabel 2.5
Schoolinterne functies in de leerlingenzorg en personeel met taken in de leerlingenzorg naar clusters (in procenten)

(*) significante verschillen ($p < 0.05$) tussen clusters

Scholen met alleen een so-afdeling beschikken vaker over een intern begeleider, logopedist, fysiotherapeut en kno-arts. Scholen met alleen een vso-afdeling hebben vaker dan gemiddeld zorgcoördinatoren, mentoren, trajectbegeleiders en leerlingbegeleiders in dienst. Op scholen met beide afdelingen zijn intern begeleiders, trajectbegeleiders, logopedisten, fysiotherapeuten, ergotherapeuten en veiligheidscoördinatoren oververtegenwoordigd.

	SO	SO/VSO	VSO	Totaal
intern begeleider	83	79	52	*73
vertrouwenspersoon	59	66	66	64
zorgcoördinator	26	39	53	*38
mentor	6	34	72	*34
trajectbegeleider	27	46	24	*33
leerlingbegeleider	8	24	36	*22
counselor	4	1	4	3
Schoolmaatschappelijk werker				
schoolmaatschappelijk werker	93	86	79	87
orthopedagoog/psycholoog	82	79	77	80
psychologisch assistent	52	48	37	47
Logopedist				
logopedist	69	63	16	*53
Fysiotherapeut				
fysiotherapeut	62	59	13	*48
Ergotherapeut				
ergotherapeut	23	33	10	*23
Andere medisch specialist				
andere medisch specialist	19	18	19	19
Kno-arts				
kno-arts	20	5	6	*11
Kinderarts				
kinderarts	10	7	10	9
Audioloog				
audioloog	14	5	5	8
Revalidatiearts				
revalidatiearts	8	9	0	6
Veiligheidscoördinator/preventiemedewerker veiligheid				
veiligheidscoördinator/preventiemedewerker veiligheid	55	69	47	*58
Dyslexiespecialist				
dyslexiespecialist	39	31	27	33
Remedial teacher				
remedial teacher	32	22	15	24
Andere functie				
andere functie	52	40	22	*39
n	59	83	42	184

Tabel 2.6
Schoolinterne functies in de leerlingenzorg en personeel met taken in de leerlingenzorg naar afdelingen (in procenten)

(*) significante verschillen ($p < 0.05$) tussen afdelingen

2.4 Het interne zorgteam

Circa de helft van de scholen (54%) heeft (naast de CvB) een team van eigen schoolmedewerkers of een intern zorgteam voor het volgen en bespreken van leerlingen. De resterende helft heeft dat niet.

Er is geen onderscheid tussen clusters en afdelingen in de beschikking over een intern zorgteam.

Niet alleen de eigen schoolmedewerkers participeren in het interne zorgteam, ook deskundigen van externe instellingen kunnen deelnemen aan besprekingen. Dat gebeurt bij 65% van de interne zorg-

teams. Deelname aan de teambesprekingen door externe functionarissen is bij 57% van de zorgteams afhankelijk van de casussen die worden besproken en bij 8% niet; in het laatste geval zijn externe functionarissen altijd bij de besprekingen aanwezig.

Bij 21% van de interne zorgteams nemen geen externe deskundigen deel en bij 14% is dit onbekend.

In tabel 2.7 is voor een aantal partijen vermeld of zij deelnemen aan het interne zorgteam en, indien dat het geval is, of dat altijd zo is of alleen op verzoek. Daaruit valt af te lezen dat in de helft tot tweederde van de interne zorgteams de jeugdarts, medewerkers van MEE, het schoolmaatschappelijk werk, leerplichtzaken van de gemeente, de jeugd-ggz en het bureau jeugdzorg – overwegend op verzoek – deelnemen. Bij circa een derde van de interne zorgteams worden – eveneens naar gelang de behoefte – medewerkers van het UWV, het REC, de overige jeugdzorg en de LVG-zorg uitgenodigd.

Er treden enkele verschillen op als we de deelnamecijfers van externe instellingen aan het interne zorgteam naar clusters en afdelingen beschouwen. Er wordt in cluster 4 vaker dan gemiddeld aan het interne zorgteam deelgenomen door de jeugd-ggz (72% tegen 50% gemiddeld) en bureau jeugdzorg (66% tegen 50%). In cluster 3 bedragen de respectieve percentages 19% en 32%.

Op 50% van de scholen met (ook) een vso-afdeling neemt een medewerker van het UWV deel aan het interne zorgteam.

	geen deelname	deelname	frequentie deelname	
			op verzoek	altijd
jeugdgezondheidszorg (GGD)	22	66	54	12
MEE	26	56	54	2
schoolmaatschappelijk werk	27	55	38	18
leerplichtzaken	37	52	46	6
jeugd-ggz	35	50	47	2
bureau jeugdzorg	32	50	49	1
UWV	39	37	35	3
REC	45	35	33	2
overige jeugdzorg (bv. Boddaert)	40	35	32	3
LVG-zorg	49	31	26	5
justitiële jeugdinstelling	51	23	15	7
gesloten jeugdzorg/jeugdzorg plus	58	17	11	6
andere functionaris	73	27	12	8

Tabel 2.7
Externe instellingen
naar frequentie
deelname aan
intern zorgteam (in
procenten, n=66)#

(#) percentages 'weet
niet/geen antwoord'
niet vermeld

2.5 Schoolmaatschappelijk werk

Schoolmaatschappelijk werk kan een belangrijke bijdrage leveren aan goede en passende zorg in en rond het onderwijs. Scholen voelen zich vaak zeer gesteund en ontlast door de inzet van schoolmaatschappelijk werk, dat snelle en lichte vormen van hulp voor leerlingen en hun ouders/gezinnen kan bieden. Hoewel steeds meer gemeenten het belang van schoolmaatschappelijk werk inzien, kan nog lang niet elke school rekenen op ondersteuning door schoolmaatschappelijk werk. De omschrijving in de Wmo 'bieden van licht pedagogische hulp' laat gemeenten ook ruimte voor andere invullingen van deze taak dan de inzet van schoolmaatschappelijk werk'. In de (eerdere) plannen van de overheid voor wetgeving met betrekking tot zorg in en om de school is voorgesteld dat scholen en gemeenten verplicht worden samen afspraken te maken over de preventieve inzet van hulpverlening en zorg, waaronder het schoolmaatschappelijk werk, en de ZAT's. Daarbij wordt het schoolmaatschappelijk werk benoemd als vaste deelnemer aan de ZAT's.

Sinds 2005 kent het ministerie van OCW middelen aan het primair en voortgezet onderwijs toe voor schoolmaatschappelijk werk. In 2009 zijn ook voor het mbo middelen beschikbaar gesteld. Voor het (voortgezet) speciaal onderwijs bestaat er geen regeling.

In het (voortgezet) speciaal onderwijs geeft een meerderheid van de scholen (72%) aan over een of meer uren schoolmaatschappelijk werk te beschikken. Een vijfde (17%) heeft geen schoolmaatschappelijk werk en 11% van de respondenten weet het niet.

Het aantal beschikbare uren schoolmaatschappelijk werk varieert van 1 tot 80 uur per week. Het gemiddelde is 16,7 uur. De helft van de scholen heeft 1 tot 14 uur per week beschikbaar.

Voor 65% van de scholen met schoolmaatschappelijk werk voldoet het aantal uren, bij 30% zou het aantal uren naar eigen zeggen verhoogd moeten worden.

Er is geen verschil tussen clusters en afdelingen in het aanbod van schoolmaatschappelijk werk. Er treden wel verschillen tussen clusters op als we het aantal beschikbare uren schoolmaatschappelijk werk met het gemiddelde vergelijken. Scholen in cluster 4 hebben een hoger aantal uren schoolmaatschappelijk werk (gemiddeld 20,8 uur per week), scholen in clusters 2 en 3 een lager aantal (14,9 en 12,0 uur per week).

2.6 Sociale veiligheid in en om de school

Een school moet een herbergzame plek zijn, een plek waar leerlingen, ouders, leerkrachten en ander personeel veilig zijn en zich veilig voelen. Veiligheid is een belangrijke voorwaarde voor goed onderwijs. Onveiligheid op school kan ervoor zorgen dat leraren vertrekken, leerlingen uitvallen, of dat ouders hun leerlingen van school halen. Bij onveiligheid denken we aan zaken als pesten, vechtpartijen, agressie, discriminatie of rondhangende loverboys.

Bij 39% van de scholen heeft de school geformaliseerde afspraken met de politie over de handhaving van veiligheid in en om de school. Bij scholen in cluster 4 is dat aanmerkelijk vaker het geval (54%), bij de andere clusters minder vaak, zoals tabel 2.8 laat zien. Dit is ook vaker het geval bij scholen met alleen een vso-afdeling (54%).

Bij de meeste scholen (91%) wordt een gedragslijn gehanteerd bij de aanpak van pesten, geweld en discriminatie. Dit is iets vaker het geval bij scholen in clusters 2 en 4.

De leerlingenzorg en het veiligheidsbeleid zijn op 85% van de scholen

op elkaar afgestemd en hebben een onderlinge samenhang. In cluster 4 geldt dat voor bijna alle scholen (95%). In de andere clusters komt dit minder vaak voor, maar de afstemming en samenhang geldt nog steeds voor een meerderheid (circa 75%) van de scholen.

	cluster 2	cluster 3	cluster 4	totaal
school heeft geformaliseerde afspraken met de politie over handhaving van veiligheid in en om de school	27	21	54	39
school hanteert een vaste gedragslijn bij pesten, geweld en discriminatie	96	83	95	91
afstemming en samenhang tussen het veiligheidsbeleid van de school en de leerlingenzorg van de school	73	76	95	85
n	20	79	85	184

Tabel 2.8
Aspecten van sociale veiligheid in en om de school naar clusters (in procenten)

Op ruim een derde van de scholen (37%) zien we dat alle drie genoemde beleidsmaatregelen op het gebied van sociale veiligheid van kracht zijn. Bij 48% geldt dat voor twee onderdelen bij 8% voor één onderdeel. Zeven procent heeft geen van de maatregelen geïmplementeerd.

Van de drie maatregelen hebben alle scholen er gemiddeld 2,2 geïmplementeerd waaronder cluster-4-scholen met gemiddeld 2,4 en scholen in clusters 2 en 3 met respectievelijk 1,9 en 1,8. Scholen met alleen een vso-afdeling hebben gemiddeld 2,4 maatregelen ingevoerd en scholen met een so-afdeling en met beide afdelingen respectievelijk 2,0 en 2,1.

3. Multidisciplinair casusoverleg / ZAT

Het multidisciplinair casusoverleg op scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs staat centraal in dit hoofdstuk. Hierbij werken de school en externe instellingen samen in een multidisciplinair team van professionals uit het (speciaal) onderwijs, leerplichtzaken, RMC, het welzijnswerk, de jeugdzorg, de gezondheidszorg en uit instellingen op het gebied van veiligheid en arbeidstoeleiding.

In het primair en voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs wordt een structureel samenwerkingsverband tussen onderwijs en externe instellingen een zorg- en adviesteam of ZAT genoemd. Doel van het ZAT is kinderen en jeugdigen met (vermoedens van) emotionele, gedrags-, ontwikkelings- en/of schoolleerproblemen, en hun gezinnen en scholen te ondersteunen.

In onderwijssectoren waar ZAT's al langer functioneren, is het ZAT ingebed in de zorgstructuur van de school en sluit het aan bij de leerlingenzorg van de school en samenwerkingsverbanden in het onderwijs. De professionals in het ZAT beoordelen snel en vakkundig signalen van leerkrachten die wijzen op de behoefte aan extra zorg voor een leerling.

Het ZAT biedt zelf aanvullende diagnostiek en directe ondersteuning en/of activeert zo snel mogelijk passende hulp en ondersteuning voor de leerling, zijn ouders en docenten en stemt deze hulp af op de geboden (speciale) onderwijszorg. De ZAT's richten zich tevens op vroegsignalering en de inzet van preventieve programma's in en om de school.

3.1 Dekkingsgraad multidisciplinair casusoverleg / ZAT

Ook in het (voortgezet) speciaal onderwijs werken veel scholen in multidisciplinaire teams samen met externe instellingen. Het casusoverleg vormt daar een hoofdbestanddeel van. Minder bekend is hoe deze vorm van multidisciplinaire samenwerking op of buiten de school is georganiseerd. Daarover zijn vragen aan scholen voorgelegd. Bij het achterhalen van het percentage scholen dat over een ZAT of vergelijkbaar multidisciplinair casusoverleg beschikt of toegang heeft tot een bovenschools multidisciplinair casusoverleg, is rekening gehouden met het feit dat ZAT als term voor multidisciplinair casusoverleg in het (voortgezet) speciaal onderwijs (nog) niet breed is ingevoerd.

In de vraag of een school over een ZAT of vergelijkbaar multidisciplinair casusoverleg beschikt, zijn drie mogelijke samenwerkingsvormen geschetst. De exacte vraag luidt als volgt: 'De samenwerking tussen uw school en externe instellingen kan op verschillende manieren zijn vormgegeven.

- 1) Het kan voorkomen dat uw school een multidisciplinair casusoverleg met externe instellingen heeft, waarbij de CvB is uitgebreid met de deelname door functionarissen van externe instellingen zoals het maatschappelijk werk, jeugdgezondheidszorg, bureau jeugdzorg, jeugd-ggz, LVG-zorg, UWV of politie. Zij kunnen structureel of op afroep deelnemen aan de casusbesprekingen.
- 2) Het kan ook zijn dat het zorgteam van eigen schoolfunctionarissen is aangevuld met functionarissen van externe instellingen en multidisciplinair casusoverleg met externe instellingen voert.
- 3) Een combinatie van bovengenoemde twee vormen (1+2) komt wellicht ook voor.

Kunt u aangeven welke vorm van samenwerking met externe instellingen, waarbij het multidisciplinair casusoverleg een hoofdbestanddeel is, op uw school het meest van toepassing is?

Zeven van iedere tien scholen (71%) rapporteren dat zij een vorm van multidisciplinair casusoverleg met externe instellingen hebben. Dit heet in het onderwijs de dekkingsgraad van het multidisciplinair casusoverleg of ZAT. De resterende 29% heeft geen multidisciplinair casusoverleg, maar 6% meldt wel met de oprichting ervan bezig te zijn.

Als we de antwoorden meer in detail bekijken, zien we dat bij 29% van de scholen het multidisciplinair casusoverleg wordt gevormd door de CvB en externe instellingen, bij 13% door het interne zorgteam en externe instellingen, en bij 12% door CvB, intern zorgteam en externe instellingen. Opgeteld maakt de CvB op 41% van de scholen deel uit van het multidisciplinair casusoverleg, het interne zorgteam op 25% van de scholen. Een vijfde van de scholen (17%) meldt dat er een andere vorm van multidisciplinair casusoverleg wordt gevoerd waarin de CvB en het interne zorgteam ontbreken.

Er is geen samenhang tussen de beschikking over en de verschillende vormen van het multidisciplinair casusoverleg enerzijds en clusters en afdelingen anderzijds.

CvB aangevuld met externe instellingen, al dan niet op afroep, in een multidisciplinair casusoverleg	29
zorgteam van eigen medewerkers van de school aangevuld met externe instellingen, al dan niet op afroep, in een multidisciplinair casusoverleg	13
zowel CvB als zorgteam van de school aangevuld met externe instellingen, al dan niet op afroep, in een multidisciplinair casusoverleg	12
andere vorm van multidisciplinair casusoverleg met vaste externe instellingen, al dan niet op afroep	17
de school is bezig met de oprichting van een multidisciplinair casusoverleg met externe instellingen	6
de school heeft geen multidisciplinair casusoverleg met externe instellingen	23

Tabel 3.1
Vormen van multidisciplinair casusoverleg (in procenten, n=184)

4 ILB (individuele leerling bespreking), adviescommissie leerlingenzorg, afstemmingsoverleg, behandelplan bespreking, breed overleg, Centrale Commissie Leerlingenzorg, cliëntbespreking, Consulenteam Passend Onderwijs, externe zorgcommissie, groot overleg, Hvo en leerlingbespreking, Kernteamoverleg, KZO kleinzorgteam, leerlingoverleg, Perspectiefplanbespreking, schoolgroep-overleg, ZA(B)T, Zorg en begeleidingsteam plus (ZBT+), zorg voortgang overleg en Zorgdriehoek.

Benaming multidisciplinair casusoverleg

Op 75% van de scholen met een multidisciplinair casusoverleg heeft het multidisciplinair casusoverleg een naam. De meest voorkomende naam is CvB (22%). Varianten op deze naam (CvB plus, uitgebreid of breed CvB, groot CvB, centrale CvB) komen bij 13% voor. Het ZAT wordt door 13% genoemd. Zorgteam, zorgteam plus of breed zorgteam is bij 6% de gangbare naam en 4% noemt het MDO. Dan resteert 17% van de multidisciplinaire casusoverleggen met uiteenlopende benamingen⁴.

In het vervolg van deze rapportage spreken we gemakshalve over ZAT als we daarmee ook vergelijkbare multidisciplinaire casusoverleggen met externe instellingen bedoelen.

Combinatie intern zorgteam en ZAT

Als we kijken naar de leerlingenzorgstructuur in termen van het tegelijk vóórkomen van een intern zorgteam en een ZAT op school, dan blijkt dat 40% van de scholen over beide casusoverleggen beschikt. Een derde van de scholen (31%) heeft van de twee alleen een intern zorgteam, 14% heeft alleen een ZAT en 16% heeft geen van beide. Er is in de combinaties van interne zorgteams en ZAT's geen onderscheid tussen scholen in verschillende clusters of met verschillende afdelingen.

3.2 Wenselijke organisatievorm van een ZAT

Het kan zijn dat de huidige praktijk van samenwerking tussen scholen en externe instellingen goed aansluit bij de organisatie van de leerlingenzorg van de school. Maar het tegendeel kan ook waar zijn. Daarom is in het onderzoek nagegaan of de huidige praktijk voldoet of dat scholen de situatie willen verbeteren. De vraag is dan welke wenselijke organisatievorm van multidisciplinaire samenwerking met externe instellingen in een ZAT scholen voor ogen hebben.

Het toekomstbeeld is voor 90% van de scholen duidelijk, 10% weet het (nog) niet. In die groep van 90% hebben we verder gekeken. Voor 76% wordt de huidige praktijk van multidisciplinaire samenwerking in een ZAT voortgezet, verder ontwikkeld of de voorbereiding ervan ter hand genomen. Voor 14% is het duidelijk dat er in de huidige praktijk geen multidisciplinaire samenwerking met externe instellingen is, en er in de toekomst ook geen behoefte aan een ZAT bestaat.

Het cluster of de samenstelling van de school naar afdelingen hangt niet samen met de wenselijkheid van een ZAT of de gewenste organisatievorm van het ZAT.

In het denken over de toekomstige vorm van multidisciplinaire samenwerking met externe instellingen sluiten scholen vooral aan bij de bestaande interne organisatievormen van leerlingenzorg, in het

bijzonder bij de CvB of het interne zorgteam. De uitkomsten laten zien dat een meerderheid van de scholen (55%) een rol in de organisatie van een ZAT toekent aan de CvB en in mindere mate aan de interne zorgteams (31%).

Zo fungeert straks in het toekomstscenario bij 35% van de scholen de CvB aangevuld met externe instellingen, al dan niet op afroep, als een ZAT. Een vijfde (20%) wil een ZAT bestaande uit zowel de CvB als het interne zorgteam uitgebreid met externe instellingen. Elf procent van de scholen beschouwt in de toekomst een intern zorgteam aangevuld met externe instellingen als een ZAT.

ZAT met externe instellingen gewenst	76
de CvB is aangevuld met externe instellingen	35
het zorgteam van de school is aangevuld met externe instellingen	11
zowel CvB als intern zorgteam elk aangevuld met externe instellingen als ZAT	20
andere vorm van ZAT	8
precieze organisatievorm nog onbekend	2
geen behoefte aan ZAT	14
(nog) geen oordeel	10

Tabel 3.2
Gewenste organisatievorm van ZAT (in procenten, n=184)

Als scholen in bredere zin kijken naar de ondersteuningsbehoeften van leerlingen, moeilijk plaatsbare leerlingen en thuiszitters, dan is een deel van de scholen (43%) tevreden over hoe het nu gaat in de samenwerking met externe instellingen en bestaat er een even grote groep scholen (40%) die graag met (meer) externe instellingen zou willen samenwerken.

In deze behoefte bestaat geen onderscheid naar scholen met of zonder een ZAT, naar clusters en naar afdelingen.

De lijst van instellingen waarmee (meer) samenwerking door scholen wordt gewenst, is gevarieerd: ggz, bureau jeugdzorg, REC cluster 4, MEE, jeugdzorg, LVG-zorg, overige zorginstellingen, leerplichtzaken, UWV en gemeenten.

4. Huidige functies en organisatie van ZAT

Het centrale thema van dit hoofdstuk is het functioneren van de ZAT's en de zorg die op dit moment door ZAT's wordt geboden. Voor alle duidelijkheid vermelden we nogmaals dat het ZAT hier als verzamelnaam wordt gebruikt van alle soorten bestaande casuoverleggen met externe instellingen in het (voortgezet) speciaal onderwijs. We gaan in dit hoofdstuk achtereenvolgens in op de functies, doelstellingen en organisatorische aspecten van het ZAT, het bereik en de werklust van het ZAT, de deelnemers aan het ZAT en de afspraken die over de deelname zijn gemaakt.

4.1 Functies van het ZAT

Aan de ondervraagde scholen is een lijst van 21 mogelijke functies van het ZAT voorgelegd. Daarbij konden zij op een 3-puntsschaal aangeven in welke mate deze worden vervuld. Er tekent zich dan een top vijf af van functies die door het ZAT in (zeer) hoge mate worden vervuld:

- › afstemming van (externe) hulpverlening op de speciale onderwijszorg (50%);
- › bijdragen aan handelingsplannen voor leerlingen (44%);
- › nadere verkenning van problemen van leerlingen/ouders (41%);
- › interdisciplinaire probleemanalyse van ingebrachte casussen (40%);
- › advisering en consultatie van schoolfunctionarissen (40%).

Buiten deze top vijf, bij circa een kwart tot een derde van de ZAT's, vervullen ZAT's in (zeer) hoge mate een functie bij het leveren van een bijdrage aan de herindicatie so/vso, het opstellen van onderwijszorgarrangementen voor leerlingen, zo te werken dat de eigen mogelijkheden van het kind of het gezin optimaal worden benut of gestimuleerd (versterken van eigen kracht), het verrichten van

(aanvullend) diagnostisch onderzoek, de verwijzing en toeleiding van leerlingen naar externe instellingen, en het leveren van een bijdrage aan indicatiestelling voor een andere so/vso-school of vormen van speciale onderwijszorg in het regulier of speciaal onderwijs.

Aan de andere kant van het spectrum worden op dit moment negen taken door 22% tot 45% van de ZAT's niet of nauwelijks vervuld.

Daaronder vallen de (voorbereiding van) indicatiestelling voor bureau jeugdzorg (37%), het genereren van inzicht in hulpvragen en ondersteuningsbehoefte door periodieke beleidsrapportages op basis van de registratie van het ZAT, en de (voorbereiding van) indicatiestelling voor AWBZ-zorg (43%).

	niet/ nauwelijks	enige mate	(zeer) hoge mate
afstemming van (externe) hulpverlening op de speciale onderwijszorg	6	31	50
bijdragen aan handelingsplannen voor leerlingen	14	27	44
nadere verkenning van problemen van leerlingen/ouders	9	38	41
interdisciplinaire probleemanalyse van ingebrachte casussen	7	38	40
advisering en consultatie van schoolfunctionarissen	6	41	40
bijsluiting			
bijdrage aan herindicatie so/vso	27	24	36
opstellen onderwijs-zorgarrangement voor leerling	18	34	33
de methodische werkwijze van het ZAT is erop gericht eigen mogelijkheden van kind of gezin optimaal te (laten) benutten of te stimuleren	20	37	30
verrichten van (aanvullend) diagnostisch onderzoek	16	39	29
verwijzing en toeleiding van leerlingen naar externe instellingen	13	45	29
bijdrage aan indicatiestelling voor andere so/vso-school of vormen van speciale onderwijszorg in regulier of speciaal onderwijs	28	30	28
andere functies			
deskundigheidsbevordering (scholing) van eigen schoolfunctionarissen	28	37	20
verwijzing en toeleiding van leerlingen naar lokaal gefinancierde instellingen	32	35	17
geven van kortdurende begeleiding of hulp aan leerling en gezin	22	47	16
(voorbereiding van) indicatiestelling voor bureau jeugdzorg	37	35	14
inzicht genereren in hulpvragen en ondersteuningsbehoefte door periodieke beleidsrapportages op basis van de registratie van het ZAT	40	31	14
voorbereiding op arbeid, met/zonder extra ondersteuning vanuit Wajong	41	28	14
deskundigheidsbevordering van deelnemers aan het ZAT	32	40	12
maken van afspraken over de inzet van preventieve activiteiten van externe instellingen op de school	31	43	12
(voorbereiding van) indicatiestelling voor AWBZ-zorg	43	35	8
andere functie	45	1	5

Tabel 4.1
Huidige functies van het ZAT (in procenten, n=130)#

(#) percentages 'geen antwoord/weet niet' niet vermeld

In sommige clusters worden bepaalde taken door het ZAT minder vaak vervuld. De vier taken die in tabel 4.2 staan genoemd, blijken met name in cluster-4-scholen minder vaak te worden uitgevoerd.

	cluster 3	cluster 4	totaal
(voorbereiding van) indicatiestelling voor AWBZ-zorg	23	55	43
voorbereiding op arbeid, met of zonder extra ondersteuning vanuit Wajong	25	47	41
bijdrage aan indicatiestelling voor andere so/vso-school of vormen van speciale onderwijszorg in regulier of speciaal onderwijs	14	36	28
bijdrage aan herindicatie so/vso	11	37	27
n	53	63	130

Tabel 4.2
Huidige functies van het ZAT die niet of nauwelijks worden vervuld naar clusters (in procenten)*

(* alleen percentages voor functies die significant verschillen ($p < 0.05$); percentages voor cluster 2 zijn niet vermeld vanwege een geringe celvulling ($n=14$), de resultaten voor cluster 2 zijn wel in de totale percentages opgenomen

Er bestaan ook enkele verschillen tussen afdelingen voor wat betreft functies van het ZAT die niet of nauwelijks worden vervuld. Op scholen met alleen een vso-afdeling werkt het ZAT minder vaak aan indicatiestelling voor AWBZ-zorg, indicatiestelling voor een andere vso-school of voor andere vormen van speciale onderwijszorg in het regulier of speciaal onderwijs, en aan herindicatie voor het vso. Er wordt tevens minder vaak kortdurende begeleiding of hulp voor leerling en gezin verzorgd en (aanvullend) diagnostisch onderzoek verricht.

	so	so/vso	vso	totaal
(voorbereiding van) indicatiestelling voor AWBZ-zorg	46	27	60	43
bijdrage aan indicatiestelling voor andere so/vso-school of vormen van speciale onderwijszorg in regulier of speciaal onderwijs	23	18	46	28
bijdrage aan herindicatie so/vso	23	16	46	27
geven van kortdurende begeleiding of hulp aan leerling en gezin	11	22	35	22
verrichten van (aanvullend) diagnostisch onderzoek	9	10	30	16
n	39	60	31	130

Tabel 4.3
Huidige functies van het ZAT die niet of nauwelijks worden vervuld naar afdelingen (in procenten)*

(* alleen percentages voor functies die significant verschillen ($p < 0.05$)

Een van de mogelijke functies van het ZAT hangt nadrukkelijk samen met de leeftijd van de leerlingen. Het betreft de voorbereiding op arbeid, al dan niet met extra ondersteuning vanuit de Wajong. Op 57% van de scholen met een vso-afdeling (so/vso-scholen en vso-scholen tezamen) vervult het ZAT hier in enige tot (zeer) hoge mate een taak in.

4.2 Huidige doelstellingen en taken van het ZAT

Maar weinig ZAT's in het speciaal onderwijs (12%) hebben de doelstellingen van het ZAT samen met de deelnemende partijen in een convenant vastgelegd, zeker als we dit percentage vergelijken met dat voor het voortgezet onderwijs (59%). Zes van iedere tien ZAT's (63%) hebben geen convenant hierover opgesteld ofschoon 12% aangeeft daarmee bezig te zijn. Een kwart (23%) weet niet of dergelijke afspraken bestaan.

Bij een kwart (27%) zijn de taken van de meeste of alle deelnemers aan het ZAT schriftelijk vastgelegd. Bij 54% is dat (nog) niet gebeurd en 19% weet het niet.

Naar het oordeel van 46% van de scholen met een ZAT zijn alle deelnemende partijen in het ZAT goed op de hoogte van elkaars verantwoordelijkheden. Bij 33% van de ZAT's zijn de meeste deelnemers van elkaars verantwoordelijkheden goed op de hoogte. Zeven procent rapporteert dat de deelnemers onderling onvoldoende kennis van elkaars verantwoordelijkheden hebben en 14% heeft geen oordeel.

Zes van iedere tien scholen (61%) zijn tevreden (55%) of zeer tevreden (6%) over de mate waarin de deelnemers van het ZAT hun doelen waarmaken binnen de gemaakte afspraken. Drie procent is daarover juist ontevreden, 20% is verdeeld in zijn oordeel en 14% heeft geen oordeel.

De antwoorden op de vraag of de deelnemende partijen hun afspraken nakomen, laten hetzelfde beeld zien. Zes van iedere tien scholen (62%) zijn tevreden (54%) of zeer tevreden (8%), 3% is ontevreden, 22% is verdeeld in zijn oordeel en 13% heeft geen oordeel. Scholen in cluster 4 zijn vaker dan gemiddeld tevreden (73%), cluster-3-scholen minder vaak (53%). Er is geen samenhang tussen de mate

van tevredenheid en afdelingen. Evenmin is er een samenhang tussen de mate van tevredenheid enerzijds en de samenstelling van het multidisciplinaire casusoverleg naar CvB en/of zorgteam aangevuld met externe instellingen anderzijds zoals in tabel 3.1 is beschreven.

4.3 Administratieve en procedurele kenmerken van het ZAT

De aanmelding van een leerling bij het ZAT gebeurt op 52% van de scholen via de CvB. De orthopedagoog meldt bij 40% aan, de schoolleiding bij 37%, docenten en vakleerkrachten bij 32%, de intern begeleider bij 32% en de zorgcoördinator bij 26%. Mentoren, leerlingbegeleiders en externe deelnemers aan het ZAT worden door 15% tot 20% van de scholen genoemd.

Met uitzondering van de zorgcoördinator die bij cluster-4-scholen vaker leerlingen aanmeldt dan gemiddeld (37% tegen 26%), is er tussen clusters geen onderscheid. Evenmin zien we tussen afdelingen verschil in wie leerlingen bij het ZAT aanmeldt.

Het voorzitterschap van het ZAT is op 38% van de scholen in handen van een directielid. De zorgcoördinator en de orthopedagoog zijn bij 14% en 11% van de scholen voorzitter. Een vertegenwoordiger van een externe instelling is bij 9% voorzitter, de intern begeleider bij 7% en iemand anders bij 6%. Vijftien procent heeft de vraag niet beantwoord,

Binnen driekwart van de ZAT's (74%) maken de deelnemers onderling afspraken over wie de taken coördineert in het geval er meer functionarissen van het ZAT aan dezelfde casus werken. Iets minder dan de helft (47%) doet dat altijd en 27% meestal. Bij 9% van de ZAT's gebeurt dit soms en bij 2% is dit niet geregeld. Vijftien procent heeft de vraag niet beantwoord.

Privacyreglement en klachtenregeling voor ouders en leerlingen

In het (voortgezet) speciaal onderwijs beschikt 35% van de ZAT's over een privacyreglement waarin de uitwisseling van informatie over leerlingen is vastgelegd. De helft (47%) heeft geen reglement maar 12% geeft aan met de voorbereiding ervan bezig te zijn. Vijftien procent weet niet of er een dergelijk privacyreglement bestaat.

Er is geen samenhang tussen de beschikking over een privacyreglement enerzijds en clusters en afdelingen anderzijds.

Ruim de helft van de ZAT's (58%) vraagt ouders, leerlingen of andere betrokkenen voorafgaande aan de casusbespreking toestemming tot bespreking van de leerling in het ZAT. Dertig procent vraagt geen toestemming voor bespreking, van de resterende 12% is het onbekend.

Op scholen in cluster 2 (75%) en 4 (63%) wordt er vaker dan gemiddeld toestemming voor bespreking gevraagd, in cluster 3 juist minder vaak (41%).

Ouders wordt het vaakst (45%) toestemming gevraagd, leerlingen het minst (7%). Op een deel van de scholen (14%) wordt toestemming niet voorafgaande aan de casusbespreking gevraagd of verleend; daar hebben ouders dikwijls al bij de aanmelding van hun kind op school toestemming voor gegeven.

Op 38% van de scholen bestaat de mogelijkheid dat ouders deelnemen aan het casusoverleg van het ZAT als hun kind wordt besproken. Bij de helft gebeurt dat niet en bij 21% is dat onbekend.

Ouders nemen bij 8% van de ZAT's meestal of altijd deel aan het casusoverleg en bij 30% soms.

Op scholen met alleen een so-afdeling kan 52% van de ouders deelnemen, bij de scholen met alleen een vso-afdeling 14% en op gemengde scholen 44%.

De meerderheid van de ZAT's in het (voortgezet) speciaal onderwijs (54%) beschikt niet over een klachtenregeling voor ouders of leerlingen. Ruim een kwart (29%) heeft er wel een en bij 17% van de ZAT's is dit onbekend.

Er is geen samenhang tussen de beschikking over een klachtenreglement enerzijds en clusters en afdelingen anderzijds.

4.4 Bereik van ZAT en aantal besproken casussen in het ZAT

Een gemiddeld ZAT in het (voortgezet) speciaal onderwijs is beschikbaar voor 139 leerlingen. Dit cijfer noemen we bereik. Het bereik is een gemiddeld aantal en geeft een indruk van de reikwijdte van een ZAT. De helft van de scholen heeft een ZAT dat werkt voor 6 tot 108 leerlingen. De resterende helft van de scholen heeft een of meer ZAT's die voor maximaal 693 leerlingen actief zijn.

Het bereik van een ZAT is het kleinst bij scholen met alleen een

so-afdeling waar een ZAT beschikbaar is voor 113 leerlingen, gevolgd door scholen met alleen een vso-afdeling (117) en scholen met beide afdelingen (179). Voor de clusters 3 en 4 bedraagt het gemiddelde bereik respectievelijk 170 en 119.

De onderzochte ZAT's bespreken per schooljaar 1 tot 40 keer multidisciplinair casussen. Gemiddeld komt een ZAT 13,4 keer per jaar bijeen. De helft van de ZAT's vergadert 1 tot 10 keer, de andere helft 11 tot 40 keer.

Volgens 101 van de 130 ZAT's, die gegevens over aantallen besproken leerlingen hebben verstrekt, zijn in het schooljaar 2009/2010 bij elkaar 4053 individuele leerlingen (een of meer keer) besproken. Dat aantal varieert over de 101 ZAT's van 0 tot 200 met een gemiddelde van 42,1 leerlingen. De helft heeft 1 tot 21 leerlingen besproken. Uitgedrukt als percentage van de totale schoolpopulatie waarvoor de ZAT's actief zijn, is in het schooljaar 2009/2010 gemiddeld 30,6% van de leerlingen in het ZAT besproken.

Het gemiddelde varieert per cluster. In cluster 3 is 26,0% besproken, in cluster 4 35,7%. Voor de afdelingen zijn de gemiddelden als volgt: alleen so-afdeling 24,0%, alleen vso-afdeling 39,5% en beide afdelingen 30,7%.

4.5 Deelnemers aan het ZAT

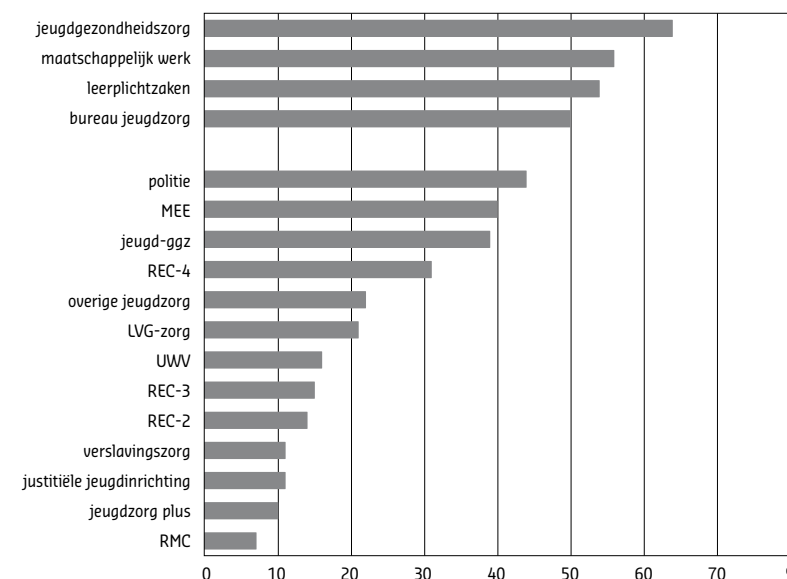
In deze paragraaf wordt gekeken naar de samenstelling en de organisatie van de ZAT's in het (voortgezet) speciaal onderwijs. Het gaat daarbij om partijen van binnen en buiten het onderwijs die deelnemen aan het ZAT, hoe vaak zij dat doen en in welke mate er afspraken over de deelname zijn gemaakt.

Deelname externe instellingen

Het Nederlands Jeugdinstituut hanteert voor de samenstelling van het casuïstiekoverleg in de ZAT's in het po, vo en mbo een referentiemodel. In dat model worden instellingen genoemd die vaste partner zijn van het ZAT. Zij brengen vanuit hun eigen invalshoek/sector specifieke expertise in. We noemen deze instellingen kerninstellingen; het soort en het aantal kerninstellingen varieert naar de drie genoemde onderwijssectoren. Daarnaast zijn er partijen die op verzoek kunnen deelnemen aan de casusbesprekingen van het ZAT.

Voor het ZAT van het (voortgezet) speciaal onderwijs bestaat er nog geen referentiemodel. Dit onderzoek bevat belangrijke aanwijzingen voor de gewenste samenstelling, zij het dat er aanzienlijke variatie is tussen én binnen clusters. Het onderscheid in leerlingpopulaties en speciale onderwijsbehoeften tussen scholen in cluster 2 en cluster 4 moge redelijk duidelijk zijn. Maar binnen elk cluster is de schoolpopulatie verre van homogeen. Neem bijvoorbeeld cluster 3. Scholen voor zeer moeilijk lerende kinderen richten zich op een andere onderwijszorgbehoefte dan scholen voor langdurig zieke kinderen of mytyl- of tytylscholen.

Figuur 4.4 laat voor alle externe instellingen en functionarissen zien in welke mate zij in 2010 al dan niet op afroep aan het ZAT deelnemen. Van de externe instellingen in het ZAT nemen de jeugdgezondheidszorg, het (school)maatschappelijk werk, leerplichtzaken en het bureau jeugdzorg in 50% tot 64% van de ZAT's deel, al dan niet als vaste partner. Van de overige groep van externe instellingen nemen in circa 40% van de ZAT's de politie, MEE en de jeugd-ggz deel. De participatiecijfers van de overige instellingen variëren van 7% tot 30%.

Figuur 4.4
Samenstelling
ZAT's naar externe
instellingen (n=130)

In sommige clusters en/of afdelingen nemen partijen vaker of juist minder vaak deel aan het ZAT. In tabel 4.5 staan voor de externe instellingen in het ZAT de deelnamecijfers voor het totaal en voor de clusters en afdelingen afzonderlijk vermeld. We noemen kort de significante verschillen in deelname per cluster en afdeling.

In cluster 3 zijn leerplichtzaken, bureau jeugdzorg, politie, jeugd-ggz en de verslavingszorg ondervertegenwoordigd in het ZAT. Daar staat tegenover dat in de ZAT's van cluster 3 het UWV en REC-3 juist vaker dan gemiddeld deelnemen.

De participatiecijfers van externe partijen bij ZAT's in cluster 4 zijn een spiegelbeeld van die van cluster 3: een oververtegenwoordiging van leerplichtzaken, bureau jeugdzorg, politie, jeugd-ggz en verslavingszorg, en een ondervertegenwoordiging van het UWV en REC-3. De deelnamecijfers beschouwd naar afdelingen laten zien dat er in ZAT's van scholen met alleen een so-afdeling sprake is van lagere participatiecijfers voor leerplichtzaken, politie, verslavingszorg en instellingen voor jeugdzorg plus.

De ZAT's van scholen met louter een vso-afdeling hebben hogere participatiecijfers voor leerplichtzaken, politie, verslavingszorg, RMC en instellingen voor jeugdzorg plus.

In de ZAT's van scholen met beide afdelingen is er een oververtegenwoordiging van de politie en het UWV.

	cluster 3	cluster 4	so	so/vso	vso	totaal
jeugdgezondheidszorg	60	66	67	65	61	64
maatschappelijk werk	56	55	64	59	42	56
leerplichtzaken	43	66	32	58	74	***54
bureau jeugdzorg	41	60	38	51	63	*50
politie	38	55	16	57	61	***44
MEE	52	37	45	45	26	40
jeugd-ggz	26	50	44	38	35	*39
REC-4	27	32	38	31	20	30
overige jeugdzorg	14	29	23	17	25	22
LVG-zorg	21	23	21	23	17	21
UWV	29	12	0	31	14	***16
REC-3	27	9	11	24	7	*15
REC-2	17	8	16	19	4	14
verslavingszorg	2	20	2	9	25	***11
justitiële jeugdinrichting	7	13	4	13	17	11
jeugdzorg plus	6	14	4	5	23	**10
RMC	5	9	0	8	13	**7
andere externe instelling(en)	7	11	4	6	18	8
n	53	63	39	60	31	130

Tabel 4.5 Samenstelling ZAT's naar externe instellingen voor clusters en afdelingen (in procenten)#

(#) percentages voor cluster 2 zijn niet vermeld vanwege een geringe celvulling (n=14), de resultaten voor cluster 2 zijn wel in de totale percentages opgenomen
 (*) significant verschil (p<0.05) tussen clusters
 (**) significant verschil (p<0.05) tussen afdelingen
 (***) significant verschil (p<0.05) tussen clusters en tussen afdelingen

Het UWV en de RMC richten zich – gelet op de leeftijd van de doelgroep – nadrukkelijk op leerlingen in een vso-afdeling (scholen voor so/vso en vso). Het UWV participeert in 23% van de ZAT's op scholen met een vso-afdeling tegen gemiddeld 16% op alle scholen met een ZAT. De RMC neemt deel aan 10% van de ZAT's op scholen met een vso-afdeling tegen 7% van de ZAT's op alle scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs.⁵

Deelname van schoolinterne medewerkers aan casusoverleg

Naast externe instellingen nemen ook functionarissen van de school zelf deel aan de casusbesprekingen van het ZAT. Bij 77% is dat de orthopedagoog of psycholoog van de school. Daarnaast is een direc-

⁵ Deze percentages zijn berekend over scholen met alleen een vso-afdeling en scholen voor so/vso.

tielid van de school (71%) bij de meeste ZAT's vertegenwoordigd, evenals een schoolmaatschappelijk werker (66%). Intern begeleiders nemen bij 58% van de ZAT's deel aan de casusbesprekingen. De zorgcoördinator (51%) en een logopedist (49%) zijn in ongeveer de helft van de ZAT's aanwezig.

In tabel 4.6 is de samenstelling van het ZAT naar interne deelnemers weergegeven. Dat is gedaan voor het totaal en voor clusters en afdelingen afzonderlijk.

Onder 'andere schoolinterne functionaris(sen)' vallen bijvoorbeeld leerkrachten, mentoren, speltherapeuten, creatief therapeuten, fysiotherapeuten, stagebegeleiders, teamleiders en verpleegkundigen.

	cluster 3	cluster 4	so	so/vso	vso	totaal
orthopedagoog/psycholoog	75	76	75	84	67	77
afdelingsleider(s)/directielid	60	80	62	79	69	*71
schoolmaatschappelijk werker	65	67	66	72	59	66
intern begeleider	50	59	73	63	31	**58
zorgcoördinator	42	61	36	56	61	***51
logopedist	63	35	63	60	16	***49
leerlingbegeleider	23	33	29	29	17	26
kinderarts	20	23	20	24	20	22
audioloog	5	4	21	6	3	**11
revalidatiearts	19	3	4	11	11	*9
kno-arts	4	1	6	5	3	*5
andere schoolinterne functionaris(sen)	25	34	40	22	30	31
n	53	63	39	60	31	130

Tabel 4.6
Samenstelling ZAT's naar schoolinterne medewerkers voor clusters en afdelingen (in procenten)#

(#) percentages voor cluster 2 zijn niet vermeld vanwege een geringe celvulling (n=14), de resultaten voor cluster 2 zijn wel in de totale percentages opgenomen
(* significant verschil (p<0.05) tussen clusters
(**) significant verschil (p<0.05) tussen afdelingen
(***) significant verschil (p<0.05) tussen clusters en tussen afdelingen

Er treden verschillen op in deelnamecijfers van schoolinterne medewerkers als we kijken naar clusters. Deze verschillen zijn voor een deel te verklaren door de aard van het cluster. In de ZAT's op cluster-3-scholen nemen afdelingsleiders/directieleden, zorgcoördinatoren en audiologen minder vaak deel. In deze ZAT's zijn logopedisten en revalidatieartsen oververtegenwoordigd.

Bij de ZAT's in cluster 4 zien we een hogere participatie van afdelingsleiders/directieleden en zorgcoördinatoren en een lagere participatie van logopedisten, audiologen en revalidatieartsen.

Bij het onderscheid naar afdelingen valt voor scholen met alleen een so-afdeling op dat intern begeleiders (analoog aan het primair onderwijs), logopedisten en audiologen zijn oververtegenwoordigd.

Afdelingsleiders/directieleden en zorgcoördinatoren nemen juist minder vaak deel aan het ZAT.

In ZAT's op scholen met alleen een vso-afdeling participeert vaker een zorgcoördinator (analoog aan het voortgezet onderwijs). Intern begeleiders, logopedisten en audiologen nemen minder vaak deel.

Op scholen met een so- en een vso-afdeling participeren afdelingsleiders/directieleden, intern begeleiders, zorgcoördinatoren en logopedisten vaker dan gemiddeld. Audiologen zijn daar ondervertegenwoordigd in het ZAT.

Samenstelling ZAT's naar clusters

Voor sommige schoolinterne en externe partijen varieert de participatie met het type clusterschool. Daarom geven we hierna kort aan hoe een doorsnee ZAT naar cluster is samengesteld.

Minimaal de helft van de ZAT's in cluster 3 wordt gevormd door een orthopedagoog/psycholoog, schoolmaatschappelijk werker, logopedist, arts of verpleegkundige van de jeugdgezondheidszorg, afdelingsleider(s) of een directielid, intern begeleider en een medewerker van MEE.

Bij cluster 4 is minimaal 50% samengesteld uit afdelingsleider(s)/directielid, een orthopedagoog/psycholoog, jeugdarts of jeugdverpleegkundige, leerplichtambtenaar, schoolmaatschappelijk werker, intern begeleider, medewerker van bureau jeugdzorg, zorgcoördinator, politie en een medewerker van de jeugd-ggz.

4.6 Frequentie van deelname aan het ZAT

Partijen die aan de casusbesprekingen van het ZAT deelnemen, kunnen bij elke casusbespreking aanwezig zijn of, indien de casusproblematiek dat verlangt, alleen op verzoek deelnemen. In het onderzoek is vastgesteld met welke frequentie instellingen deelnemen aan de casusbesprekingen van het ZAT. Dit is gemeten in twee termen, *altijd* en *op afroep*.

In circa een kwart van de ZAT's in het (voortgezet) speciaal onderwijs nemen het maatschappelijk werk (27%) en de jeugdgezondheidszorg (22%) altijd deel aan het casuoverleg. Deze partijen nemen van alle

externe instellingen het vaakst als vaste partner deel aan de besprekingen. De overige externe instellingen nemen minder frequent deel, zij zijn merendeels op afroep beschikbaar.

	op afroep	altijd	totaal
jeugdgezondheidszorg	42	22	64
maatschappelijk werk	29	27	56
leerplichtzaken	39	15	54
bureau jeugdzorg	36	14	50
politie	34	10	44
MEE	36	4	40
jeugd-ggz	31	8	39
REC-4	25	5	30
overige jeugdzorg	21	1	22
LVG-zorg	18	3	21
UWV	16	0	16
REC-3	14	2	15
REC-2	13	1	14
justitiële jeugdinrichting	7	4	11
verslavingszorg	8	3	11
jeugdzorg plus	6	3	10
RMC	5	2	7

Tabel 4.7
Samenstelling ZAT's naar frequentie deelname externe instellingen (in procenten, n=130)

Als we binnen de afzonderlijke clusters en afdelingen kijken naar externe instellingen die in minimaal 5% van de ZAT's zijn vertegenwoordigd, dan treden er voor enkele externe instellingen verschillen op. Tabel 4.8 laat zien dat bij de ZAT's van cluster 4 leerplichtzaken, bureau jeugdzorg, politie, jeugd-ggz en REC-4 vaker dan gemiddeld altijd aan de casusbesprekingen deelnemen. Hetzelfde geldt voor leerplichtzaken, bureau jeugdzorg, politie en de jeugd-ggz in de ZAT's op scholen met een vso-afdeling. Voor de jeugdgezondheidszorg en het maatschappelijk werk zijn er tussen clusters en tussen afdelingen geen significante verschillen in deelnamefrequentie.

	cluster 3	cluster 4	50	50/vso	vso	totaal
jeugdgezondheidszorg	23	23	16	21	30	22
maatschappelijk werk	18	34	30	25	29	27
leerplichtzaken	0	26	0	6	43	***15
bureau jeugdzorg	0	24	5	4	38	***14
politie	0	19	0	4	30	***10
jeugd-ggz	0	14	5	4	18	***8
REC-4	0	10	5	4	8	*5
n	53	63	39	60	31	130

Tabel 4.8
Samenstelling ZAT's naar altijd deelnemende externe instellingen voor clusters en afdelingen (in procenten)#

(#) percentages voor cluster 2 zijn niet vermeld vanwege een geringe celvulling (n=14), de resultaten voor cluster 2 zijn wel in de totale percentages opgenomen
(* significant verschil (p<0.05) tussen clusters
(***) significant verschil (p<0.05) tussen clusters en tussen afdelingen

Bij de interne schoolmedewerkers is de orthopedagoog/psycholoog in een meerderheid van de ZAT's (57%) altijd aanwezig bij de casusbesprekingen. Directie, de zorgcoördinator, de schoolmaatschappelijk werker (in dienst) van de school en de intern begeleider (ib'er) wonen bij (ongeveer) 40% van de ZAT's de casusbesprekingen altijd bij. Bijna alle overige schoolinterne medewerkers zijn vaker op afroep bij de casusbesprekingen aanwezig.

	op afroep	altijd	totaal
orthopedagoog/psycholoog	20	57	77
afdelingsleider(s)/directielid	27	44	71
zorgcoördinator	9	42	51
schoolmaatschappelijk werker	26	40	66
intern begeleider	20	38	58
leerlingbegeleider	13	13	26
logopedist	40	9	49
kinderarts	15	7	22
revalidatiearts	4	4	9
audioloog	10	1	11
kno-arts	4	1	5

Tabel 4.9
Samenstelling ZAT's naar frequentie deelname schoolinterne medewerkers (in procenten, n=130)

Er zijn maar weinig verschillen tussen clusters en afdelingen voor wat betreft de frequentie waarmee schoolinterne medewerkers aan het ZAT deelnemen. Afdelingsleiders/directieleden en zorgcoördinatoren nemen in ZAT's van cluster-4-scholen significant vaker dan gemiddeld altijd deel aan de casusbesprekingen. Op scholen met alleen een

vso-afdeling of scholen met beide afdelingen participeren afdelingsleiders/directieleden frequenter in het ZAT. Voor de andere schoolinterne functies treden er geen significante verschillen op.

	cluster 3	cluster 4	so	so/vso	vso	totaal
orthopedagoog/psycholoog	57	60	45	63	62	57
afdelingsleider(s)/directielid	34	54	23	50	61	***44
zorgcoördinator	31	52	29	43	55	*42
schoolmaatschappelijk werker	31	50	34	36	54	40
intern begeleider	35	40	42	46	24	38
leerlingbegeleider	9	16	16	13	10	13
logopedist	7	6	10	5	13	9
kinderarts	5	9	4	3	14	7
n	53	63	39	60	31	130

Tabel 4.10
Samenstelling ZAT's naar altijd deelnemende schoolinterne medewerkers voor clusters en afdelingen (in procenten)#

(#) percentages voor cluster 2 zijn niet vermeld vanwege een geringe celvulling (n=14), de resultaten voor cluster 2 zijn wel in de totale percentages opgenomen
(*) significant verschil (p<0.05) tussen clusters
(**) significant verschil (p<0.05) tussen clusters en tussen afdelingen

Optimale samenstelling van het ZAT

De samenstelling van de ZAT's in het (voortgezet) speciaal onderwijs is in ontwikkeling. Niet alleen is een aantal scholen bezig met de oprichting van een ZAT, ook de samenstelling laat volgens respondenten op sommige punten nog te wensen over. In het onderzoek is gevraagd aan te geven welke externe partijen in het ZAT worden gemist. In tabel 4.11 is aangegeven welke partijen al deelnemen en van welke partijen de deelname is gewenst.

Respondenten hebben met uitzondering van justitiële jeugdinrichtingen en de jeugdzorg plus voor alle partijen in beperkte mate (1% tot 6%) aangegeven dat hun deelname aan het ZAT gewenst is. De meestgenoemde partijen zijn leerplichtzaken (6%), jeugdgezondheidszorg (5%), jeugd-ggz (5%) en het UWV (5%).

De optimale samenstelling – dat is de som van de gerealiseerde en de gewenste samenstelling – van externe instellingen van het ZAT zou dan volgens minimaal de helft van de scholen bestaan uit een jeugdarts, een leerplichtambtenaar, een schoolmaatschappelijk werker en een medewerker van bureau jeugdzorg. Bij ruim 40% van de ZAT's zouden daaraan medewerkers van de politie, jeugd-ggz en MEE kunnen worden toegevoegd.

In cluster 3 zou het optimale ZAT volgens meer dan de helft van de scholen kunnen bestaan uit de jeugdgezondheidszorg, maatschappelijk werk, MEE en leerplichtzaken. Bij cluster 4 is het optimale ZAT iets anders samengesteld: jeugdgezondheidszorg, leerplichtzaken, bureau jeugdzorg, maatschappelijk werk, politie en jeugd-ggz.

Minimaal de helft van de scholen met alleen een afdeling voor speciaal onderwijs heeft een voorkeur voor een ZAT met deelname van jeugdgezondheidszorg, maatschappelijk werk en MEE. Scholen met alleen een vso-afdeling kiezen in meerderheid voor een samenstelling naar leerplichtzaken, jeugdgezondheidszorg, bureau jeugdzorg en politie. De scholen met beide afdelingen zien in meerderheid een optimaal ZAT bestaande uit jeugdgezondheidszorg, leerplichtzaken, maatschappelijk werk, politie en bureau jeugdzorg.

	cluster 3	cluster 4	so	so/vso	vso	totaal
jeugdgezondheidszorg	61	72	69	67	72	69
leerplichtzaken	50	71	40	65	77	***60
maatschappelijk werk	58	60	69	62	47	60
bureau jeugdzorg	45	64	43	54	66	*53
politie	38	59	17	60	64	***46
jeugd-ggz	30	58	45	42	48	*44
MEE	52	44	50	45	35	44
REC-4	29	34	42	34	25	34
LVG-zorg	23	29	22	30	22	25
overige jeugdzorg	14	31	27	17	25	24
UWV	32	18	2	36	23	*21
REC-3	32	9	15	28	7	***18
REC-2	17	10	20	19	4	**16
verslavingszorg	2	21	4	9	25	***12
justitiële jeugdinrichting	7	13	4	13	17	11
jeugdzorg plus	6	15	4	6	23	**10
RMC	5	12	0	8	18	**9
n	53	63	39	60	31	130

Tabel 4.11
Optimale samenstelling ZAT naar externe instellingen voor clusters en afdelingen (in procenten)

(#) percentages voor cluster 2 zijn niet vermeld vanwege een geringe celvulling (n=14), de resultaten voor cluster 2 zijn wel in de totale percentages opgenomen
(*) significant verschil (p<0.05) tussen clusters
(**) significant verschil (p<0.05) tussen afdelingen
(***) significant verschil (p<0.05) tussen clusters en tussen afdelingen

4.7 Borging van de samenwerking in het ZAT

Om ervoor te zorgen dat de samenwerking tussen partners in het ZAT goed en zorgvuldig verloopt, is het belangrijk dat samenwerkingsafspraken zijn vastgelegd. Deze afspraken kunnen betrekking hebben op de doelstellingen en functie van het ZAT, taakprofielen voor de deelnemers, de beschikbare capaciteit van de zorgpartners, een kwaliteitskader, een privacyprotocol voor samenwerking en een basisregistratie van het ZAT.

In deze paragraaf is voor elk van de deelnemende instellingen en functionarissen geïnventariseerd in welke mate afspraken schriftelijk zijn vastgelegd dan wel mondeling zijn overeengekomen.

Van de deelnemende partners van het ZAT heeft 10% tot 38% schriftelijke afspraken gemaakt over hun inzet. Deze percentages liggen ver onder de cijfers van het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs waar de respectieve percentages variëren van 19% tot 73% en van 15% tot 62%.

Het maatschappelijk werk (38%) en de jeugdgezondheidszorg (36%) maken het vaakst schriftelijke afspraken. Op afstand met circa 20% volgen de REC's in de drie clusters 2, 3 en 4. Bij de overige partijen ligt het percentage schriftelijke samenwerkingsafspraken lager.

De REC's, de politie, de overige jeugdzorg (bijvoorbeeld Boddaert), en leerplichtzaken werken van alle vermelde partijen het vaakst op basis van mondelinge overeenkomsten.

Er treden voor wat betreft percentages schriftelijke afspraken met partijen geen statistisch significante verschillen op tussen clusters en tussen afdelingen.

	schriftelijk	mondeling	totaal	n
maatschappelijk werk	38	32	70	72
jeugdgezondheidszorg	36	43	79	83
REC-3	22	60	82	24
REC-2	20	53	73	21
REC-4	19	57	76	42
leerplichtzaken	17	51	68	72
LVG-zorg	17	31	48	30
bureau jeugdzorg	16	44	60	66
MEE	16	40	56	56
politie	13	54	67	60
jeugd-ggz	13	43	56	52
UWV	13	43	56	27
overige jeugdzorg	10	54	64	28
justitiële jeugdinrichting	-	-	-	-
verslavingszorg	-	-	-	-
jeugdzorg plus	-	-	-	-
RMC	-	-	-	-

Tabel 4.12
Afspraken over deelname aan ZAT naar deelnemers en vorm van afspraken (in procenten)

(-) percentages niet vermeld vanwege geringe aantal waarnemingen (n<20)

5. Scholen zonder een ZAT

Er zijn scholen in het (voortgezet) speciaal onderwijs die geen multidisciplinair casusoverleg voeren. Het betreft 29% van de scholen. Daarin zijn er geen verschillen tussen clusters en tussen afdelingen. Dat deze scholen geen ZAT hebben, betekent overigens niet dat ze ook niet met externe instellingen structureel samenwerken.

In dit hoofdstuk bezien we waarom deze scholen geen ZAT hebben, met welke externe instellingen zij samenwerken en hoe deze samenwerking is geregeld.

5.1 Redenen voor ontbreken van een ZAT

Drie van iedere tien scholen (29%) hebben geen ZAT of vergelijkbaar multidisciplinair casusoverleg. Van deze groep scholen voert 24% als reden voor het ontbreken van een ZAT aan dat zij bilateraal samenwerken met externe instellingen op het moment dat er behoefte toe bestaat. In 16% van de gevallen nodigt de CvB (ook) een externe deskundige uit.

Bij 13% van de scholen zonder ZAT is de ontwikkeling van een multidisciplinair casusoverleg of ZAT geen prioriteit in het zorgbeleid.

Voor 12% is het een kwestie van tijd, deze scholen zijn bezig met de ontwikkeling van een ZAT. Andere redenen worden door 12% van de scholen genoemd.

er wordt incidenteel naar behoefte samengewerkt met externe instellingen	24
de CvB nodigt naar behoefte externe deskundigen uit	16
geen prioriteit van de school	13
ZAT is in ontwikkeling	12
er is intern capaciteit aanwezig om meervoudige problemen van leerlingen zelf aan te pakken	8
er zijn onvoldoende financiële middelen beschikbaar	6
school maakt gebruik van (ander) bovenschools ZAT	6
school is te kleine organisatie voor een ZAT	4
andere redenen	12

Tabel 5.1
Redenen voor ontbreken van een ZAT (meer antwoorden mogelijk, in procenten, n=54)

5.2 Samenwerking met externe instellingen

Bij afwezigheid van een ZAT worden leerlingen met problemen doorgaans via de CvB (68%) naar externe zorginstellingen doorverwezen. Bij 18% van de scholen gebeurt dat via (verschillende) schoolinterne medewerkers en bij 3% door één vaste functionaris. Het interne zorgteam heeft een bescheiden rol in de relatie met externe instellingen (1%).

Alle scholen zonder ZAT geven aan incidenteel of structureel met externe instellingen samen te werken. Op een lijst van 18 mogelijke samenwerkingspartners scoort de helft van de scholen 3 tot 9 externe instellingen. Het aantal instellingen varieert van 3 tot 16, het gemiddelde is 8,9 instellingen.

Tweederde tot 90% van de scholen zonder ZAT heeft samenwerkingscontacten met leerplichtzaken, de jeugdgezondheidszorg, bureau jeugdzorg, MEE, REC cluster 4 en het maatschappelijk werk. Circa de helft tot tweederde werkt (wel eens) samen met de politie, jeugd-ggz, REC cluster 3 en de overige jeugdzorg. Zeven overige instellingen worden genoemd door 17% tot 41% van de scholen zonder ZAT.

De samenwerkingsrelatie tussen school en instelling is bij de jeugdgezondheidszorg (51%) en het maatschappelijk werk (47%) het vaakst schriftelijk vastgelegd.

	samenwerking (%)	samenwerking schriftelijk vastgelegd (%)	respons-aantallen (n)
leerplichtzaken	90	31	49
jeugdgezondheidszorg	87	51	47
bureau jeugdzorg	84	11	45
MEE	73	6	41
REC-4	72	17	35
maatschappelijk werk	65	47	37
politie	60	9	32
jeugd-ggz	60	11	31
REC-3	57	15	33
overige jeugdzorg	52	6	26
UWV	41	4	24
REC-2	37	0	20
verslavingszorg	25	-	-
jeugdzorg plus	25	-	-
justitiële jeugdinstelling	21	-	-
LVG-zorg	21	-	-
RMC	17	-	-
andere instelling(en)	11	-	-

Tabel 5.2
Samenwerking met externe instellingen (in procenten, n=54)

(-) percentages niet vermeld vanwege geringe aantal waarnemingen (n<20)

6. Onderwijs-zorgarrangementen

Clusterscholen kunnen hun leerlingen speciaal onderwijs bieden met een vorm van gespecialiseerde jeugdzorg (LVG-zorg, jeugdzorg, jeugd-ggz) of gehandicaptenzorg en/of lokaal gefinancierde hulp (bijvoorbeeld opvoedingshulp, kinderopvang/bso). We noemen dit een combinatieprogramma of onderwijs-zorgarrangement (oza). In een oza werken het (voortgezet) speciaal onderwijs en de jeugdzorg structureel samen in een afgestemd of integraal programma voor specifieke leerlingen of groepen leerlingen.

Een kwalitatief goed oza voldoet aan een aantal criteria zoals één visie, gezamenlijk geformuleerde doelen, afstemming en overleg in een multidisciplinair overleg van de zorgverlener en de school, goede uitwisseling van informatie, afstemming van methodieken, en één plan voor één kind of een groep kinderen.

Mede ter voorbereiding van nader onderzoek naar inhoudelijke kenmerken van deze combinatieprogramma's, is in de voorliggende studie gevraagd naar de samenwerkingspartners bij oza's in het speciaal onderwijs, en meer in het bijzonder het uitvoeren van het programma binnen of buiten schooltijd, de locatie en de afspraken over oza's tussen clusterscholen en zorgpartners.

Scholen hebben in een lijst van elf mogelijke samenwerkingspartners kunnen aangeven met wie zij oza's aanbieden. Zes van iedere tien schoolvestigingen (61%) bieden een of meer oza's aan. Dertig procent biedt geen oza's aan en 8% weet niet over welke mogelijkheden de school beschikt.

Het aantal samenwerkingsarrangementen varieert van één tot zes met een gemiddelde van twee oza's per school.

	cluster 2	cluster 3	cluster 4	totaal
geïndiceerde jeugd-ggz	9	3	28	*17
justitiële jeugdinrichtingplaats	0	2	8	5
gesloten jeugdzorgplaats	9	0	16	*9
overige geïndiceerde jeugdzorg (Boddaert, mkd)	9	3	30	*18
AWBZ-zorg:				
AWBZ-zorg: KDC	0	18	3	*8
AWBZ-zorg: LVG	9	14	14	13
AWBZ-zorg: anders	41	39	12	*25
andere vormen van zorg:				
kinderopvang/bso	5	17	7	10
Wmo-zorg: opvoedingshulp	14	5	6	7
Wmo-zorg: anders	9	2	2	3
sociale werkvoorziening/bedrijfsleven	5	12	8	9
n	20	79	85	184

Tabel 6.1
Samenwerkingspartners van het onderwijs in het aanbod van onderwijs-zorgarrangementen naar clusters (in procenten)

(*) significante verschillen ($p < 0.05$) tussen clusters

In het aanbod van oza's doen zich geen verschillen tussen clusters voor, maar wel tussen afdelingen. Scholen met beide afdelingen bieden vaker (74%) oza's aan, scholen met alleen een so-afdeling en scholen met alleen een vso-afdeling minder vaak (respectievelijk 55% en 52%).

Oza's kunnen zowel binnen als buiten schooltijd worden aangeboden. Met uitzondering van kinder- en buitenschoolse opvang worden alle oza's merendeels binnen schooltijd aangeboden.

De plaats waar leerlingen in een oza worden opgevangen is, behalve bij de oza's van de geïndiceerde jeugd-ggz en van de sociale werkvoorziening, vaker binnen de school dan buiten de school gelegen.

De kleine aantallen in de respons laten een uitsplitsing naar clusters en afdelingen niet toe.

	tijdstip		locatie		n (=100%)
	binnen schooltijd	buiten schooltijd	binnen school	buiten school	
geïndiceerde jeugd-ggz	48	32	32	48	29
overige geïndiceerde jeugdzorg (Boddaert, mkd)	63	28	63	31	29
AWBZ-zorg: LVG	58	25	50	25	24
AWBZ-zorg: anders	65	20	63	20	48
kinderopvang/bso	0	84	61	28	21
sociale werkvoorziening/bedrijfsleven	61	11	11	61	22

Tabel 6.2
Aanbod onderwijs-zorgarrangementen naar tijdstip en locatie (in procenten)#

(#) alleen oza's vermeld die door 20 of meer scholen zijn genoemd, percentages 'weet niet/geen antwoord' zijn niet vermeld

Bij twee van de zes oza's (de oza's waarbij de overige geïndiceerde jeugdzorg en jeugd-ggz zijn betrokken) is volgens een meerderheid van de scholen de samenwerking tussen school en zorgpartner(s) schriftelijk vastgelegd. Bij de overige vier is dat in mindere mate gebeurd. Overigens is de bekendheid van respondenten met het bestaan van schriftelijke afspraken beperkt: de percentages 'onbekend' schommelen tussen 21% en 38%.

	vastgelegd	niet vastgelegd	onbekend	n (=100%)
geïndiceerde jeugd-ggz	55	23	22	29
overige geïndiceerde jeugdzorg (Boddaert, MKD)	69	9	22	29
AWBZ-zorg: LVG	42	25	33	24
AWBZ-zorg: anders	44	18	38	48
kinderopvang/bso	47	32	21	21
sociale werkvoorziening/bedrijfsleven	35	29	35	22

Tabel 6.3
Aanbod onderwijs-zorgarrangementen naar schriftelijke afspraken met zorgpartner(s) (in procenten)#

(#) alleen oza's vermeld die door 20 of meer scholen zijn genoemd

7. Expertise en deelname aan netwerken

Twee diverse onderwerpen komen in dit hoofdstuk aan bod. Het eerste onderwerp betreft het aanbod van begeleidings-expertise door scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs bij de uitvoering van programma's in het regulier en (voortgezet) speciaal onderwijs. Het tweede onderwerp gaat over de deelname van scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs aan lokale en regionale netwerken.

7.1 Clusterscholen als aanbieder van expertise

Scholen in het (voortgezet) speciaal onderwijs verzorgen naast onderwijs en begeleiding van leerlingen en specifieke programma's op de eigen school ook programma's en activiteiten buiten de school. Het kan daarbij gaan om (preventieve) ambulante begeleiding in het regulier onderwijs, het uitvoeren van de programma's *Herstart* (voor langdurige thuiszitters) en *Op de Rails* of het leveren van een bijdrage aan de reboundvoorzieningen in het voortgezet onderwijs. De werkzaamheden kunnen onder andere screening, begeleiding en het verzorgen van het onderwijs omvatten.

Van de scholen verbonden aan REC cluster 4 meldt 66% dat zij een bijdrage leveren aan de uitvoering van *Op de Rails* en 60% bij *Herstart*. Dat kan bijvoorbeeld gaan om de inzet van het eigen personeel. Er is geen significante samenhang tussen afdelingen en de bijdrage die scholen leveren aan deze twee programma's.

Het merendeel van de scholen met een vso-afdeling in cluster 4 (67%) levert geen bijdrage aan de uitvoering van gedrags- en/of lesprogramma's bij de reboundvoorzieningen in het vo. Een derde (33%) doet dit wel. Daarvan verzorgt 19% zowel het gedragsprogramma als het lesprogramma en 13% een van beide.

7.2 Deelname aan netwerken

Een minderheid van de scholen in het (voortgezet) speciaal onderwijs (39%) neemt deel aan lokale of regionale netwerken gericht op de zorg of hulpverlening aan jongeren, zoals het RMC-netwerk, Wajong-netwerk, veiligheid-/justitienetwerk en CJG-netwerk. De helft neemt niet deel (52%) en 9% weet het niet.

Scholen die niet deelnemen zijn van oordeel dat deze netwerken niet in hun omgeving bestaan (11%) of dat zij er geen behoefte aan hebben (27%). Veertien procent neemt ook niet deel maar ziet wel de voordelen van dergelijke netwerken in.

Scholen met een vso-afdeling (54%) participeren vaker dan gemiddeld (39%) in een van deze netwerken, scholen zonder vso-afdeling minder vaak (12%). De participatie aan deze netwerken hangt ook samen met het cluster. Scholen in cluster 3 (44%) en 4 (42%) participeren iets vaker dan gemiddeld, scholen in cluster 2 aanzienlijk minder (9%).

Als we naar de deelname aan de afzonderlijke netwerken kijken, zien we verschillen tussen clusters en afdelingen optreden. Van alle onderzochte scholen neemt 23% deel aan het Wajong-netwerk, gevolgd door het netwerk CJG (17%), RMC-netwerk/netwerk voortijdig schoolverlaten (12%) en het veiligheidshuis (11%). Het Wajong-netwerk trekt naar verhouding vaker scholen in cluster 3 (39%) en scholen met beide afdelingen (44%) aan. Bij het CJG-netwerk zijn vaker scholen met beide afdelingen betrokken. RMC-netwerken trekken vaker scholen van cluster 4 (21%) en scholen met alleen een vso-afdeling (29%) aan. Bij het veiligheidshuis nemen scholen in cluster 4 (19%) en scholen met een vso-afdeling (16%) vaker deel.

	cluster 2	cluster 3	cluster 4	SO	SO/USO	USO	totaal
netwerk Wajong	5	39	16	3	44	20	***23
netwerk Centrum Jeugd en Gezin	5	21	17	5	31	14	**17
RMC-netwerk/voortijdig schoolverlaten	0	3	21	0	10	29	***12
veiligheid (veiligheidshuis)	0	3	19	3	16	16	***11
n	20	79	85	59	83	42	184

Tabel 7.1
Deelname aan netwerken naar clusters en afdelingen (in procenten)

(**) significant verschil ($p < 0.05$) tussen afdelingen
(***) significant verschil ($p < 0.05$) tussen clusters en tussen afdelingen

8. Bestuurlijk overleg

De relatie tussen schoolbesturen in het (voortgezet) speciaal onderwijs enerzijds en gemeente(n) anderzijds staat in dit laatste hoofdstuk centraal. We staan stil bij het overleg dat schoolbesturen met gemeenten in hun werkgebied voeren over uiteenlopende thema's op het gebied van onderwijs en zorg. Daarna bekijken we in hoeverre er overleg wordt gevoerd met de provincie of grootstedelijke regio en welke thema's er daarbij op de gespreksagenda staan.

8.1 Bestuurlijk overleg met gemeenten

Tweederde van de scholen of schoolbesturen (65%) voert periodiek bestuurlijk/ambtelijk overleg met de (belangrijkste) gemeente(n) in het werkgebied van de school. Twaalf procent voert geen overleg en bij 23% van de scholen is dat onbekend. Er zijn tussen clusters en tussen afdelingen geen significante verschillen in de mate van overleg met gemeenten.

	cluster 3	cluster 4	totaal
passend onderwijs	74	82	79
leerlingenvervoer	84	67	75
aanpak (problematisch) schoolverzuim	57	65	62
samenwerking met regulier onderwijs over continuüm van zorg in regulier onderwijs o.a. rebound, (preventieve) ambulante begeleiding	47	65	*55
afstemming onderwijs met het veiligheidsbeleid	41	52	47
aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt	46	53	*46
samenwerking met Centrum voor Jeugd en Gezin	43	45	44
invoering in onderwijs van meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling	49	41	44
samenwerking speciaal onderwijs en jeugdzorg over afgestemde indicatiestelling	39	49	44
preventie voortijdig schoolverlaten	29	38	34
inzet schoolmaatschappelijk werk	21	22	20
activering opvoedingsondersteuning vanuit de school	13	18	16
ander(e) thema('s)	10	19	14
n	56	55	122

Tabel 8.1
Overlegthema's van scholen/schoolbesturen en gemeenten naar clusters (in procenten)#

(#) percentages voor cluster 2 zijn niet vermeld vanwege een geringe celvulling (n=14), de resultaten voor cluster 2 zijn wel in de totale percentages opgenomen
(*) significant verschil (p<0.05) tussen clusters

De belangrijkste overlegthema's met gemeenten zijn het anticiperen op de invoering van passend onderwijs, het leerlingenvervoer, de aanpak van (problematisch) schoolverzuim en de samenwerking met het regulier onderwijs over het bieden van een continuüm van zorg in het regulier onderwijs, zoals de bijdrage aan de reboundvoorzieningen en het verzorgen van (preventieve) ambulante begeleiding door het REC. Bij circa de helft van de scholen staan ook de afstemming op het veiligheidsbeleid en de aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt op de agenda.

Er wordt door scholen in cluster 4 significant vaker met de gemeente overlegd over de samenwerking met het regulier onderwijs over een continuüm van zorg in het regulier onderwijs. Daarnaast staat de aansluiting van het onderwijs met de arbeidsmarkt vaker op de gespreksagenda.

Bij scholen met een so-afdeling (so-scholen en so/vso-scholen) wordt er vaker overlegd over leerlingenvervoer. De samenwerking tussen school en het CJG is voor scholen met beide afdelingen vaker dan gemiddeld gespreksthemata. Voor scholen met een vso-afdeling (vso-scholen en so/vso-scholen) is de aansluiting met arbeidsmarkt vaker onderwerp van gesprek in het overleg met gemeenten.

	so	so/vso	vso	totaal
passend onderwijs	83	78	72	79
leerlingenvervoer	86	84	41	*75
aanpak (problematisch) schoolverzuim	57	68	61	62
samenwerking met regulier onderwijs over continuüm van zorg in regulier onderwijs o.a. rebound, (preventieve) ambulante begeleiding	63	52	48	55
afstemming onderwijs met het veiligheidsbeleid	42	47	53	47
aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt	22	57	65	*46
samenwerking met Centrum voor Jeugd en Gezin	46	54	21	*44
invoering in onderwijs van meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling	44	45	42	44
samenwerking speciaal onderwijs en jeugdzorg over afgestemde indicatiestelling	45	48	33	44
preventie voortijdig schoolverlaten	33	37	31	34
inzet schoolmaatschappelijk werk	30	18	9	20
activering opvoedingsondersteuning vanuit de school	15	10	27	16
ander(e) thema('s)	4	19	23	14
n	40	61	21	122

Tabel 8.2
Overlegthema's van scholen/schoolbesturen en gemeenten naar afdelingen (in procenten)

(*) significant verschil (p<0.05) tussen afdelingen

Het bestuurlijk/ambtelijk overleg met de gemeente over de bovengenoemde thema's valt volgens 41% van de scholen onder de Lokale Educatieve Agenda (LEA). Zes procent van de scholen voert weliswaar overleg met de gemeente maar de thema's vallen buiten die van de plaatselijke LEA. Bij 13% is er geen sprake van een LEA in de gemeente en vallen de gesprekken er daarom buiten. De resterende 39% weet niet of het overleg onder de LEA valt.

De helft van de scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs is tevreden (50%) of zeer tevreden (5%) over de samenwerking met de gemeente. Een kwart (27%) heeft gemengde ervaringen en is tevreden noch ontevreden. Zes procent is ontevreden van wie 2% zeer ontevreden. Twaalf procent heeft geen oordeel.

Er zijn tussen clusters en tussen afdelingen geen verschillen in de mate van tevredenheid.

8.2 Bestuurlijk overleg met provincie/grootstedelijke regio

Een vijfde van de scholen of schoolbesturen (18%) rapporteert periodiek bestuurlijk/ambtelijk overleg te voeren met de provincie of grootstedelijke regio waarin de school is gevestigd. Een derde (32%) voert geen overleg en de helft van de scholen weet het niet.

Van alle scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs overlegt 18% zowel met de gemeente als met de provincie of grootstedelijke regio. Negen procent meldt met geen van beide overleg te voeren en 23% weet niet of er met beide partijen wordt overlegd.

Daarnaast overlegt 47% alleen met de gemeente en bijna 1% alleen met de provincie of grootstedelijke regio.

Voor de kleine groep scholen die geregeld met de provincie of grootstedelijke regio overleg voert, zijn hieronder de gespreksthema's vermeld. Drie thema's worden door circa de helft genoemd: de afstemming van indicatiestelling van speciale onderwijszorg, jeugdzorg en/of AWBZ-zorg, de inzet van specialistische geïndiceerde zorg en de samenwerking van scholen met bureau jeugdzorg.

afstemming van indicatiestelling speciale onderwijszorg, jeugdzorg en/of AWBZ-zorg	53
inzet van specialistische geïndiceerde zorg	49
samenwerking met bureau jeugdzorg	45
inzet van (geïndiceerde) jeugdzorgprogramma's in en om de school	37
inzet van jeugd-ggz	36
samenwerking met gesloten jeugdzorg/jeugdzorg plus	36
samenwerking met justitiële jeugdinstelling	28
samenwerking met LVG-zorg	28
ander(e) thema('s)	5

Tabel 8.3
Overlegthema's van scholen/schoolbesturen en provincies/grootstedelijke regio's (in procenten, n=35)

Ruim de helft van deze scholen of hun schoolbestuur (57%) heeft met de provincie of grootstedelijke regio schriftelijke afspraken gemaakt over een of meer van de bovengenoemde gespreksthema's. De aantallen in de respons zijn te klein om betrouwbare uitspraken per thema weer te geven.

Bijlage 1 Betrouwbaarheidsmarges

Het is gebruikelijk bij enquêteonderzoek betrouwbaarheidsmarges aan te geven. De gehanteerde betrouwbaarheidsmarges in het onderzoek zijn afgeleid uit de onderstaande tabel. De afwijkingsmarges gelden voor een normale verdeling en een betrouwbaarheid van 95%. Deze tabel laat zich als volgt lezen. Bij een totaal van 200 respondenten van wie 25% ja zegt op de vraag 'Bent u het hiermee eens?' (zie de grijsgekleurde cel in de tabel) ligt dit percentage in 95% van de gevallen in werkelijkheid tussen 18,8% (25,0-6,2) en 31,2% (25,0+6,2).

Hoe groter de steekproef, hoe kleiner de marges. De genoemde marges gelden bij benadering.

subtotaal in tabel	percentage in tabel			
	5% ja 95% nee	10% ja 90% nee	25% ja 75% nee	50% ja 50% nee
100	4,9	6,4	8,9	10,2
200	3,3	4,4	6,2	7,2

Tabel A
95%-betrouwbaarheidsmarges bij gegeven absoluut aantal en percentage

Bijlage 2 Gebruikte afkortingen

AWBZ-zorg	zorg betaald uit de Algemene wet bijzondere ziektekosten (AWBZ)
bso	buitenschoolse opvang
CIZ	Centrum Indicatiestelling Zorg
CJG	centrum voor jeugd en gezin
CvB	Commissie voor de Begeleiding
DUO	Dienst Uitvoering Onderwijs
fte	fulltime-equivalent
GGD	Gemeentelijke Geneeskundige Dienst
ggz	geestelijke gezondheidszorg
ILB	individuele leerlingbespreking
JZ	jeugdzorg
KDC	kinderdagcentrum
kno	artskeel-, neus- en oorarts
LEA	Lokaal Educatieve Agenda
LVG-zorg	zorg voor kinderen en jongeren met een lichte verstandelijke handicap
mbo	middelbaar beroepsonderwijs
MDO	multidisciplinair overleg
MEE	ondersteuningsorganisaties voor mensen met een beperking (onder wie mensen met een lichamelijke handicap of chronische aandoening, een verstandelijke handicap of autismspectrum-stoornis)
mkd	medisch kinderdagverblijf
NJi	Nederlands Jeugdinstituut
OCW	ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
oza	onderwijs-zorgarrangement
PCL	permanente commissie leerlingenzorg
po	primair onderwijs
REC	regionaal expertisecentrum

RMC	regionale meld- en coördinatiepunten (punten waar alle school-verlaters zonder startkwalificatie (diploma havo, vwo of mbo-2) tot en met 23 jaar worden gemeld)
smw	schoolmaatschappelijk werk
Swv-vo	samenwerkingsverband voortgezet onderwijs
so	speciaal onderwijs
UWV	Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen
vmbo	voortgezet middelbaar beroepsonderwijs
vso	voortgezet speciaal onderwijs
vo	voortgezet onderwijs
Wmo	Wet maatschappelijke ondersteuning
WSNS-verband	samenwerkingsverband Weer samen naar school (samenwerking tussen basisscholen waarbij men ernaar streeft om kinderen met (leer)problemen in het regulier onderwijs te laten blijven en niet te verwijzen naar speciale scholen voor basisonderwijs)
ZAT	zorg- en adviesteam
zmlk	zeer moeilijk lerende kinderen
zmok	zeer moeilijk opvoedbare kinderen

Het Nederlands Jeugdinstituut: hét expertisecentrum over jeugd en opvoeding

Het Nederlands Jeugdinstituut is het landelijk kennisinstituut voor jeugd- en opvoedingsvraagstukken. Het werkerrein van het Nederlands Jeugdinstituut strekt zich uit van de jeugdgezondheidszorg, opvang, educatie en jeugdwelzijn tot opvoedingsondersteuning, jeugdzorg en jeugdbescherming evenals aangrenzende werkvelden als onderwijs, justitie en internationale jongerenprojecten.

Missie

De bestaansgrond van het Nederlands Jeugdinstituut ligt in het streven naar een gezonde ontwikkeling van jeugdigen, en verbetering van de sociale en pedagogische kwaliteit van hun leefomgeving. Om dat te kunnen bereiken is kennis nodig. Kennis waarmee de kwaliteit en effectiviteit van de jeugd- en opvoedingssector kan verbeteren. Kennis van de normale ontwikkeling en opvoeding van jeugdigen, preventie en behandeling van opvoedings- en opgroei problemen, effectieve werkwijzen en programma's, professionalisering en stelsel- en ketenvraagstukken. Het Nederlands Jeugdinstituut ontwikkelt, beheert en implementeert die kennis.

Doelgroep

Het Nederlands Jeugdinstituut werkt voor beleidsmakers, staffunctionarissen en beroepskrachten in de sector jeugd en opvoeding. Wij maken kennis beschikbaar voor de praktijk, maar genereren ook kennisvragen vanuit de praktijk. Op die manier wordt een kenniscyclus georganiseerd, die de jeugdsector helpt het probleemoplossend vermogen te vergroten en de kwaliteit en effectiviteit van de dienstverlening te verbeteren.

Producten

Het werk van het Nederlands Jeugdinstituut resulteert in uiteenlopende producten zoals een infolijn, websites, tijdschriften, e-zines, databanken, themadossiers, factsheets, diverse ontwikkelings- en onderzoeksproducten, trainingen, congressen en adviezen.

Meer weten?

Wilt u meer weten over het Nederlands Jeugdinstituut of zijn beleidsterreinen, dan kunt u terecht op onze website www.nji.nl. Wilt u op de hoogte blijven van nieuws uit de jeugdsector? Neem dan een gratis abonnement op onze digitale *Nieuwsbrief Jeugd*.